

БАНК СОҲАСИДА СТРАТЕГИЯ ИЖРОСИ ВА ТРАНСФОРМАЦИЯ ЖАРАЁНИ МУҲОКАМА ҚИЛИНДИ

Президент Шавкат Мирзиёев 6 июль куни банк активларида хусусий сектор улушини 15 фоиздан 60 фоизга оширишга қаратилган 2020–2025 йилларга мўлжалланган Ўзбекистон Республикаси банк тизимини ислоҳ қилиш стратегиясини амалга ошириш ҳамда мамлакат тижорат банкларининг трансформация жараёнини жадаллаштириш бўйича йиғилиш ўтказди.

Йиғилишда ушбу мақсадга эришиш учун қатор муҳим масалаларни ҳал қилиш лозимлиги таъкидланди. Биринчи навбатда банклар трансформацияси жараёнини фаоллаштириш зарурлиги қайд этилди.

Ҳозирда 6 та тижорат банки — "Ипотека банк", "Ўзсаноатқурилишбанк", "Туронбанк", "Асака" банк, "Алоқабанк" ва "Агробанк" молиявий диагностика, истиқболли стратегияларни ишлаб чиқиш ва хусусийлаштириш масалалари бўйича халқаро молия институтлари билан ҳамкорлики бошлаган. Бироқ бошқа банклари трансформация қилиш ишлари етарли даражада фаол олиб борилмапти, деди давлатимиз раҳбари.

Бу камчилики бартараф этиш учун банклар фаолиятига хос бўлмаган функцияларни хатловдан ўтказиш, Марказий банк ҳузуридаги Қайта тайёрлаш корпоратив марказида, аввало, жойлардаги банк ходимлари учун банклар трансформациясини тушунириш бўйича ўқув дастурларини ташкил этиш топширилди.

Йиғилишда банкларнинг кредит портфели ва лойиҳалар сифатини ошириш масаласи

муҳокама қилинди. Стресс-тестлар натижаларига кўра, муаммоли кредитлар улуши бир неча баробар кўпайиши мумкинлиги, бу эса банк тизими учун жиддий хатар экани қайд этилди.

Шу муносабат билан муаммоли кредитларни ҳудудлар кесимида батафсил таҳлил қилиб, кредит портфели сифатини сақлаб қолиш бўйича таъсирчан механизм ишлаб чиқиш кўрсатмаси берилди. Марказий банк барча тижорат банклари кредит портфеллари хатловдан ўтказилгач, қийин аҳволга тушиб қолган ҳар бир миқдорнинг молиявий имкониятларини тиклаш бўйича аниқ чораларни ишлаб чиқиши лозимлиги таъкидланди.

Йиғилишда банк тизимида коррупцияга барҳам бериш масаласига алоҳида эътибор қаратилди.

Давлатимиз раҳбари барча тижорат банклари раислари коррупцияга чек қўйиш, комплаенс-назорат каби таъсирчан механизмлари жорий қилиш бўйича қатъий чоралар кўриши лозимлигини алоҳида таъкидлади.

Давлат активлари бор тижорат банкларида ҳукуматдан олинган маблағлар ҳиссаси ҳамон юқорилиги танқид қилинди.

Хусусан, бундай кредитлар улуши "Қишлоқ қурилиш банк"да 41 фоизни, "Ипотека банк"да 32 фоизни ташкил этади. Ўтган йили банкларга давлат кафолати остида қарийб 600 миллион долларлик кредит линиялари жалб қилинган бўлса, жорий йилда бу кўрсаткич 570 миллион долларни ташкил қилади. Шу билан бир қаторда, аҳолининг жамғарма ва муддатли депозитлари улуши йирик банкларда ўртача 5 фоизни ташкил этади, холос. Шу муносабат билан Марказий банкка тижорат банкларида аҳоли омонатларини жалб этиш бўйича қўшимча тақлифлар ишлаб чиқиш топшириғи берилди.

Президентимиз банклар молиявий ресурсларни давлат ёрдами ва кўмагисиз, мустақил жалб қилишлари зарурлигини қайд этди.

Йиғилишда муҳокама қилинган масалалар юзасидан Марказий банк ва тижорат банклари раҳбарлари ахборот берди.

Ў.А.

Эксклюзив суҳбат

МУАММОЛАР ЎЗ ВАҚТИДА БАРТАРАФ ЭТИЛАДИ

Президентимиз Шавкат Мирзиёев раислигида банк соҳасида стратегия ижроси ва трансформация жараёни муҳокамасига бағишланган йиғилишда алоҳида қайд этилганидек, бугунги кундаги оғир шароитда барча тижорат банклари кредит портфелларини хатловдан

ўтказиш, қийин аҳволга тушиб қолган ҳар бир миқдорнинг молиявий имкониятларини тиклаш бўйича аниқ чораларни ишлаб чиқиш муҳим масалалардан ҳисобланади.

Бу борада Президентимиз мутасадди раҳбарлар олдида аниқ вазифаларни қўй-

гани ҳолда йиғилишда кўтарилган масалалар ижросини ўз вақтида таъминлаш ва қўшимча тақлифлар ишлаб чиқиш топшириғини берди.

Йиғилишда иштирок этган мутасадди соҳа раҳбарлари бу борада ўз фикрлари билан ўртоқлашди.

Тимур ИШМЕТОВ,

Ўзбекистон Республикаси Молия вазири:

— Президентимиз раислигида Ўзбекистон Республикаси банк тизимини ислоҳ қилиш стратегиясини амалга ошириш ҳамда мамлакат тижорат банкларининг трансформация жараёнини жадаллаштиришга бағишлаб ўтказилган йиғилишда банк тизимидagi муаммоларга алоҳида эътибор қаратилди. Жумладан, пандемия даврида иқтисодий инкирози ҳисобга олиб, тадбиркорлик субъектларига бир қатор кредитлар берилгани, лекин йил охирига бориб муаммоли кредитларнинг улуши бир неча баробар ошиб кетиш эҳтимоли юқорилиги, бу банк тизими учун хавф келтириб чиқариши қайд этилди. Бу борада Марказий банк томонидан барча давлат банклари стресс-тестдан ўтказилди. Яъни, мана шундай инкироз ҳолати давом этса ва тегишли чоралар қўрилмаса, йил охиригача муаммоли кредитлар улуши кўпайиб кетиши эҳтимоли борлиги тўғрисида хулоса берилди. Бу каби ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида Марказий банк, Молия вазирлиги ва

тегишли банкларга топшириқлар берилди. Яна бир муҳим янгиллини айтиб ўтишни хоҳлар эдим. Бугунги кунда давлат банкларининг қулатув кенгашларига жами 14 нафар мустақил чет эллик директорлар жалб қилинган. Яна 11 нафар мутахассис билан музокаралар олиб борилмоқда.

Яқин кунларда давлат банкларида 25 нафар чет эллик мустақил қулатув аъзолари фаолият бошлайди. Йил охиригача давлат банкларида чет эллик мустақил қулатув кенгаши экспертлари улуши 30 фоизга чиқарилади.

Бу бизга нима беради? Айнан мустақил директорлар орқали биз банк раҳбарияти устидан назоратни кучайтираемиз. Давлат банкларида олиб борилаётган ҳар қандай сиёсат ва операциялар кенгаш томонидан тасдиқдан ўтказилади.

Бу тизим орқали мавжуд муаммолар ўз вақтида бартараф этилиб, истиқболли лойиҳаларга пойдевор қўйилади.

Шухрат ОТАБОВ,

"Ипотекабанк" АТБ бошқаруви раиси:

— Давлатимиз раҳбари томонидан йиғилишда банк тизимини трансформация жараёнида амалга ошираётган ишларнинг қонқарисизлиги таъкидланиб, уларни жадаллаштириш бўйича кўрсатмалар берилди.

Пандемия шароитида миқозларга кўрсатилаётган хизматга доир эътирозлар бор. Маълумки, асосий масалалардан бири, бу — кўпгина миқозларнинг пул айланмаларида қўсқаришлар юзга келган, умумий истеъмолнинг камайиши натижасида қийинчиликларга дуч келинган.

Бизга ҳар бир миқоз билан алоҳида миқозбай ишлаб, уларнинг олдин олган кредитларини муаммога айлантирмаслик чораларини кўриш юзасидан топшириқлар берилди. Ҳозирги кунда банкларда ўтказилган стресс-тест эса агар улар ўз холига ташлаб қўйиладиган бўлса, йил охирига бориб муаммоли кредитлар кўпайишини кўрсатмоқда.

Президентимиз бу борада қандай ишларнинг аниқ йўналишларини кўрсатиб ва масалаларни қандай ҳал этишни тушунириб берди. Шу асосда ишларни ташкил этиб, тузилган ишчи гуруҳлари билан тўғридан-тўғри ҳар бир миқоз билан бевосита ишлаймиз, уларнинг хоҳиш-истагидан келиб чиққан ҳолда, кредитлар ажратиб, фаолиятини тиклашга ёрдам берамиз.

Ҳаммамизга маълумки, 1 июлдан бошлаб юридик шахсларга бериладиган кредитларнинг юқори фоизи — 21 фоиз қилиб белгиланди. Марказий банк ўзининг янги инструментларини қўллаяпти. Бундан ташқари, тадбиркорларни қўллаб-қувватлаш жамғармаси томонидан уларга компенсациялар тўлаб берилляпти. Давлатимиз раҳбари мана шундай имкониятлардан фойдаланишнинг ўзи миқозларга катта имтиёзлар яратишини, қарздорлигини бартараф этиш, ҳал қилишнинг воситалари мавжудлигини кўрсатиб берди.

Рустам МАМАТҚУЛОВ,

"Агробанк" АТБ бошқаруви раиси:

— Давлатимиз раҳбари раислигида банк соҳасида стратегия ижроси ва трансформация жараёни муҳокамасига бағишлаб ўтказилган йиғилишда тижорат банклар фаолияти танқидий қўриб чиқилди ва бир қатор долзарб вазифалар белгилаб берилди. Биринчи навбатда банкларда трансформация жараёни етарли даражада фаол олиб борилаётганлиги кўрсатиб ўтилди. "Агробанк" АТБ томонидан ҳозирги кунда трансформация жараёнларини жадаллаштириш мақсадида "Йул харитаси" ишлаб чиқирилиб, халқаро тоифадаги консалтинг компаниялари жалб қилинди.

Йиғилишда пандемия даврида банкнинг қуйи бўғинларида иш тартибини тубдан ўзгартириб, миқозбай усулда ишлаш, уларнинг муаммоларини аниқлаш ва бартараф этиш, миқоз билан яқин ҳамкорликда истиқболли лойиҳаларни амалга ошириш вазифаси муҳокама қилинди. Ҳозирги кунда "Агробанк" тизимида 5800 нафар миқознинг фаолияти тўхтаб қолган. Улар фаолиятини таҳлил қилганимизда йил охирига бориб 1280 нафар миқозимизнинг 1 трлн. 184 млрд. сўмлик муаммоли кредитлари юзга келиши кутилмоқда. Мухтарам Ўртбошимиз томонидан муаммоли кредитларни ҳудудлар кесимида батафсил таҳлил қилиб, кредит портфели сифатини сақлаб қолиш бўйича таъсирчан механизм ишлаб чиқиш бўйича аниқ кўрсатмалар берилди. Мазкур кўрсатма юзасидан банкнинг масъул ходимларидан иборат ишчи гуруҳлари тузилиб, ҳудудларга чиққан ҳолда миқозларга амалий ёрдам кўрсатиш бўйича аниқ режаларни белгилаб олди.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ҚОЗОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТИНИ ЮБИЛЕЙ БИЛАН ТАБРИКЛАДИ

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 6 июль куни Қозоғистон Республикасининг Биринчи Президенти — Элбоши Нурсултон Назарбоев билан телефон орқали мулоқот қилди.

Давлатимиз раҳбари суҳбат аввалида Нурсултон Абишевич Назарбоевни юбилей билан самимий табриклаб, унга мустақкам соғлиқ, бахт-саодат ва янги зафарлар тиллади.

Элбошининг замонавий Қозоғистонни барпо этиш, кучли давлат бошқаруви институтлари ва миллий кадрлар тайёрлаш тизимини ривожлантириш, мамлакат рақобатбардошлиги, халқаро нуфузини оширишга ва энг муҳими, аҳолининг юксак турмуш даражасини таъминлашга қаратилган самарали ижтимоий-иқтисодий ислохотларни амалга оширишда тарихий роли алоҳида қайд этилди.

Нурсултон Назарбоевнинг муваффақиятли амалга оширилган йирик ташаббусларидан бири — жадал ривожланиб бораётган Қозоғистоннинг

"ташриф қозоғи"га айланган янги пойтахт — Нур-Султон шаҳрига асос солингани таъкидланди.

Элбошининг глобал хавфсизлик ва барқарорлиқни таъминлаш, турли ҳудудлардаги можароларни тинч йул билан ҳал этиш, Марказий Осиёда интеграцияни кучайтириш ва барқарор тараққиётга эришиш борасидаги ташаббуслари халқаро ҳамжамиятда кенг эътирофга сазовор бўлди.

Қозоғистоннинг Биринчи Президенти мамлакатларимиз ўртасидаги қардошлиқ, яхши кўшчилик ва стратегик шериклик муносабатларини мустақкамлашга катта ҳисса қўшди.

Бугунги кунда Ўзбекистон билан Қозоғистоннинг кўп қиррали ҳамкорлиги изчил ривожланишда давом этмоқда ҳамда

савдо-иқтисодий, инвестиция, энергетика, қишлоқ хўжалиги, транспорт-логистика, таълим ва бошқа устувор йўналишлардаги аниқ қўшма дастур ва лойиҳалар ҳисобига кенгайиб бормоқда.

Мулоқот чоғида етакчилар икки томонлама ва халқаро аҳамиятга молик қатор долзарб масалаларни муҳокама қилдилар. Коронавирус инфекциясининг тарқалишига қарши курашиш, пандемиянинг давлатларимиз ўртасидаги манфаатли ҳамкорликка салбий таъсирини камайтириш бўйича ўзаро яқин мувофиқлашув ва шериклики давом эттириш муҳимлиги таъкидланди.

Суҳбат ҳар доимгидек самимий, очик ва дўстона руҳда ўтди.

Ў.А.

Тараққиёт мезонлари

БАРЧАМИЗ УЙҒОНИШИМИЗ КЕРАК

Элдор АРИПОВ,
Ўзбекистон Республикаси
Президенти ҳузуридаги
Стратегик ва минтақалараро
тадқиқотлар институти
директори

Шу йилнинг 26-27 июнь кунлари Президентимиз Шавкат Мирзиёев Наманган вилоятига ташриф буюрди. Бошқа вилоятларга амалга оширилган сафарлар каби ушбу ташриф ҳам бой, мазмунли ва том маънода самарали бўлди.

Бу бежиз эмас, албатта. Чунки аниқ мақсад, сўз билан иш бирлиги тамойилининг устуворлиги Президентимиз бошқарув услубининг моҳиятини ташкил этади ва бундай ёндашув ҳар бир соҳада, жумладан, вилоятларга ташрифларда ҳам яққол кўзга ташланади. Шу боис, ҳудудлар аҳолисининг давлат раҳбари ташрифидан сўнг кўп нарсаларга умид боглаши табиий ҳолат бўлиб, энг муҳими, натижалар одамлар кутганидан ҳам зиёда тарзда намоён бўлади.

Бундан Наманганга ташриф ҳам истисно бўлмади. У, аввало, дуч келганда аниқ аҳолиси дугуна келтирилган муаммо ва қийинчиликларни ҳал этишга қаратилгани билан алоҳида эътиборга молиқдир.

Ташриф доирасида қабул қилинган қарорлар эса, ҳеч шубҳасиз, вилоятни иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан янги ривожланиш босқичига олиб чиқишга ёрдам беради.

Сафар чоғида бирор соҳа ёки ишлаб чиқариш тармоғи давлатимиз раҳбарининг диққат-эътиборидан четда қолмади. Ҳукумат аъзоларининг аксарияти, барча асосий идораларнинг мутасаддилари ҳам вилоятда бўлиб, ташриф билан боглиқ тадбирларда иштирок этди. Президентимиз томонидан уларга нафақат мавжуд муаммоларни бартараф этиш, балки мазкур соҳаларни ривожлантириш бўйича тезкор ва муҳим кўрсатмалар берилди. Мамлакатимиз

етақисининг ташриф доирасида ҳар бир объект билан танишиш, қабул қилган қарорлари ҳақиқи равишда бутун республика учун намуна бўлди, дейиш мумкин.

Шавкат Мирзиёевнинг аввал-бошдаёқ Наманганга мақтов ёки олқишлар эшитиш учун келгани, аксинча, уни ижтимоий муаммолар ва уларни ечишга қаратилган амалий тақлифлар қизқитириши ҳақида раҳбар ва мутасаддиларни огоҳлантириб айтган сўзлари ҳам ибратга молик. Шунинг учун ҳам сафар давомида ҳар бир мансабдордан амалий иш ва натижадорлик қаттиқ талаб қилинди.

Айтиш жоизки, Наманган вилояти мисолида давлатимиз раҳбарининг ҳудудларни ривожлантириш стратегиясининг амалий жиҳатлари яна бир қарра намоён бўлди. Ушбу стратегиянинг асосий хусусияти — вилоятлар тараққиётига тўқсинлик қилаётган сурункали муаммоларни ҳал этишга комплекс ёндашишдир. Ишсизлик, камбағаллик, заиф иқтисодий база, эскириб кетган инфратузилма ва бошқа масалалар бир-бири билан узвий боглиқ бўлиб, уларни алоҳида-алоҳида ҳал этиш бўлмади. Бу муаммоларни бартараф этишга ҳар томонлама ва изчил ёндашиш — вилоят раҳбарини, энг муҳими, халқ фаворонлигини, миллионлаб инсонларнинг турмуш даражасини оширишнинг тўғридан-тўғри йўлидир. Президентимиз Шавкат Мирзиёев кучли иқтисодчи сифатида бунини бошқалардан кўра, тарафдор қилиб ва бу ёндашувни имкони борича самарали амалга оширишга интилади.

Шу ўринда Президентимиз томонидан мавжуд муаммолар очик тан олинаётганини ҳам қайд этиш лозим. Камчилик ва нуқсонлар нафақат тан олинмоқда, балки уларни ҳал этишга ҳаракат қилинмоқда, бор куч ва имкониятлар сафарбар этилмоқда. Буларнинг барчаси бир вақтлари бўлгани каби, халқнинг ўз дарду таъшишлари билан ёлғиз қолиб кетмаслигига ишонч уйғотади.

Наманган вилоятига ташриф давлат томонидан муайян ҳудуднинг тизимли муаммоларини

ҳал этиш механизмлари аниқ ишлаб чиқилганини ҳам намоён этиш.

Хўш, улар нималардан иборат? Аввало, асосий эътибор энг долзарб муаммолардан бири — ишсизликни енгишга қаратилади. Том маънода кенг қўлмали мақсад-вазифалар белгилаб олинган — 13 триллион сўмлик лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва жорий этиш натижасида вилоятда 55 мингта иш ўрни яратилади. 2020 йилнинг ўзидаёқ, 8,3 триллион сўмлик 1 600 та лойиҳани амалга ошириш ва 35 мингта янги иш ўринлари ташкил этиш мақсад қилинган.

Давлатимиз раҳбари топишириғи билан 11-синф ўқувчиларининг бандлигини таъминлаш, уларнинг 30 фоизини ишга жойлаштиришга алоҳида эътибор берилади. Президентимиз томонидан хориждаги ватандошларимизни юрти-мизга қайтариш муҳимлиги ҳам таъкидланди. Бу борада жами 115 минг фуқарони қайтариш ва ўзимизга иш билан таъминлаш мўлжалланмоқда.

Ишсизлик масаласини ечиш, бу муаммо, айниқса, ёшлар ва кам таъминланган оилалар ўртасида ҳал этиш диққат марказида бўлди. Бу ҳақда гапирганда, 36 гектар ўзлаштирилмаган қир-адирларда 1000 та иссиқхона қурилишини намуна сифатида келтириш мумкин. Айни пайтда йилга 7 минг тонна сабзавот ишлаб чиқариш қувватига эга 800 та иссиқхона қурилиб, ўз эгаларига топширилди. Қолган 200 та иссиқхонанинг июль ойи охирига қадар фойдаланишга топширилиши режа қилинган.

Тараққиёт мезонлари

БАРЧАМИЗ УЙҒОНИШИМИЗ КЕРАК

Бошланиш 1-бетда

13 миллиард сўмлик ушбу лойиҳанинг афзаллиги шундаки, бир жойнинг ўзида “битта туман — битта маҳсулот” тамойили асосида юқори сифатли экспортбон маҳсулотлар етиштирилади. Бунда камбағал оилалар барқарор даромад манбаи ва муқим иш ўрнига эга бўлади. Улар ер, сув, кўчат ва ўғитлар билан кафолатли таъминланади. Умуман олганда, аҳолига барча зарур шaroитлар яратиб берилди. Лекин энди улар ана шу имкониятлардан унумли фойдаланишга бор кучи билан ҳаракат қилишлари лозим. Ушбу лойиҳанинг муваффақиятига ишонч ҳосил қилган Президентимиз бундай иссиқоналар сонини 10 мингга етказиш юзасидан кўрсатма берди.

Иккинчидан, Наманганда давлатимиз раҳбари яна камбағалликни бар-тарф этиш масаласини кўтарди. Узоқ вақт давомида барча даражаларда таққилланган муаммони ҳал қилиш ҳозирги кунда ҳукуматнинг асосий вазифасига айланмоқда.

Бу муҳим ва мураккаб жараён-да камбағалликни қисқартириш учун одамларга нафақа бериш эмас, балки

ривожлантириш учун бошқа манбалар ҳисобидан яна 350 миллиард сўм маб-лағ ажратилади.

Бундан ташқари, тадбиркорликни ривожлантириш орқали кам таъмин-ланган оилаларнинг 12 мингдан ортқ ишсиз аъзоларини банд қилиш режа-лаштирилган. Бу, ўз навбатида, йил охирига қадар шунча оилани ночор аҳ-волдан олиб чиқиш имконини беради.

Учинчидан, ҳар бир вилоятга ман-зилли ёндашиш ва унинг ўзига хос ху-сусиятларини инобатга олиш устувор аҳамиятга эга. Давлатимиз раҳбари ҳақли равишда “Ўзбекистонда ҳар бир ҳудуд бошқасига ўхшамайди” ва “На-манганнинг ўз ривожланиш йўли бўли-ши керак”, дея таъкидлади.

Бу борада вилоятнинг мавжуд сало-ҳияти ва устун жиҳатларидан максимал даражада фойдаланишга эътибор қа-ратилди. Шу тариқа унинг ўзига хос ху-сусиятларини ҳисобга олган ҳолда, кел-гусида ривожланишни белгилайдиган соҳалар аниқланди. Яъни Наманганда жуда кўп тажриба тўпланган тармоқлар белгилаб олинди.

Масалан, туман ва шаҳарлар кеси-мида хизмат кўрсатиш соҳасини риво-жлантириш дастури ишлаб чиқилди,

сердаромад соҳани ривожлантириш вазифаси қўйилди. Ҳозирги кунда ту-манда жун тайёрлаш ва қайта ишлаш кластери ташкил этилмоқда. Шу билан бирга, Поп ва Чуст туманларидаги 1,5 мингта хонадонга шартнома асосида 20 минг бош қўй-эчки тарқатилади.

Вилоятнинг ўзига хос тажрибаси ҳисобга олинганга яна бир мисол — балиқчиликни ривожлантириш билан боғлиқ. Учқўрғон туманида бу соҳанинг истиқболли ва даромадли тармоқ эканини кўриш мумкин. Шунингдек, Мингбулок, Уйчи, Поп, Норин туманларида балиқчилик йўналишида қарийб 300 миллиард сўмлик 75 та янги лойиҳани амалга ошириш режалаштирилган.

Тўртинчидан, Наманган вилояти ҳу-дудларининг иқлим ва тупроқ шароити имкониятларидан келиб чиққан ҳолда, уларга мос бўлган қишлоқ хўжалиги экинларини парваришлашга алоҳида эътибор қаратилади. Масалан, Косон-сой, Чортоқ ва Янгиқўрғон туманлари боғдорчилик ҳудудлари сифатида бел-гиланган.

Дарҳақиқат, фермерларнинг та-лабни бозорнинг ўзи белгилаб бе-радиган маҳсулотларни етиштириш жуда муҳим масала. Илгари 90 фоиз эътибор ва куч пахтачиликка қа-ратилган, аммо самара минимал дара-жада эди. Бутун республика бўйича

пахта экспорти 1 миллиард долларни ташкил этарди, ҳолос. Наманганда бу кўрсаткич янада кам — атиги 70 миллион доллар бўлган.

Кластер тизими ривожланиши билан хомашё қайта ишланиб, қўшилган қийматни таъминлайдиган замонавий ишлаб чиқариш объектлари ишга туши-рилди, янги иш ўринлари яратилмоқда. Бунинг натижаси ўларок, вилоятнинг иқтисодий ва экспорт салоҳияти ошиб, аҳоли даромадлари ўсмоқда.

Кластер тизими, шунингдек, фер-мерларнинг асосий “бош оғриқ”лари-дан бирини, яъни, маҳсулотни сотиш муаммосини ҳал этиш имконини бе-ради. Энди деҳқон ўз маҳсулотларининг харидори аниқ экани ва унинг кафолатли сотилишига амин бўлиши мумкин. Бундай ҳолат фермер хўжа-ликлари учун таваккалчилик ва хавф-ни сезиларли даражада камайитириш имконини беради.

Бешинчидан, вилоятнинг ишлаб чи-қариш салоҳиятини ошириш учун зарур шарт-шaroитлар яратилмоқда. Бу бора-да 75 фоизи хусусий капиталдан иборат бўлган Наманган вилоятининг кичик са-ноат зонасини мисол тариқасида келти-риш ўринлидир. Бу ҳақиқатан ҳам ноёб тажриба. Хусусий капиталнинг жалб қи-линиши, шубҳасиз, ушбу зонанинг сама-рали ривожини ва унинг муваффақияти-ни таъминлайди. Корхонанинг фойдаси ва ривожланишидан бевосита манфаат-дор мулкдор пайдо бўлди, ижобий на-тижа узоқ куттирмайди.

Бугунги кунга келиб, вилоятдаги ки-чик саноат зоналарида 311 миллиард сўмлик маҳсулот ишлаб чиқариш са-лоҳиятига эга 32 та лойиҳа якунига ет-казилди. Мазкур ишлаб чиқариш объ-ектларининг тўлиқ қувват билан ишлаб бошлаши 7 300 та янги иш ўрни яра-тиш ва йилга 7,8 миллион долларлик

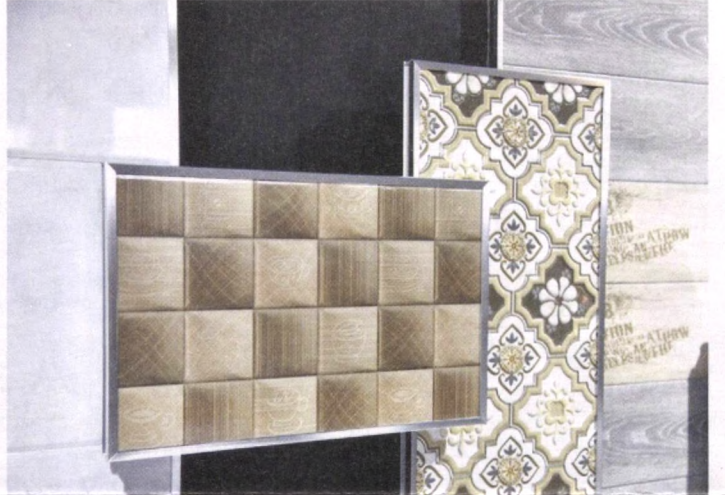
маҳсулотни экспорт қилишга имкон туғдиради.

Олтинчидан, вилоятда манзилли ижтимоий дастурлар ҳам назардан четда қолаётгани йўқ. Бу ерда 4 минг 400 хонадонга мўлжалланган уй-жойлар қуриш режалаштирилган. Уларнинг 750 таси имтиёзли кредитлар бўйича берилади. Яна 1 300 оилага дастлабки бадални тўлаш учун субсидиялар тақдим этилади.

Қўшимча уй-жой майдонларининг пайдо бўлиши квартиралар нархини пасайтириш имконини беради. Уни энди сунъий равишда ушлаб туриб бўлмайди. Бу янада кўпроқ оилалар шахсий, замонавий уй-жой сотиб олиш имконига эга бўлади, дегани.

Яна бир муҳим масалани алоҳида таъкидлаш лозим.

Вилоятда 2020 йилда касб-хунарга ўргатиш, имтиёзли кредитлар ажра-тиш, оилавий тадбиркорликни қўл-

лаб-қувватлаш орқали 20 минг нафар хотин-қиз иш билан таъминланади. Қийин шароитларда яшаётган 294 на-фар аёлнинг уй-жой сотиб олиши учун бошланғич бадали тўлаб берилади ва уларга имтиёзли кредит ажратилади.

Юқорида қайд этилган мисоллар ижтимоий соҳани ривожлантириш ва аҳолининг заиф қатламларини манзил-ли қўллаб-қувватлашга қаратилган лой-иҳаларнинг фақат бир қисми, ҳолос. Биргина шу йилнинг ўзида ана шу мақ-садлар учун республика бюджетидан вилоятга қўшимча 100 миллиард сўм маблаг ажратилади.

Табиийки, ушбу вазифалар жуда кенг қўламли экани ва уларнинг барчасини

бир вақтнинг ўзида ҳал этиш қийинлиги ҳаммага аён.

Асосийси, уларни ижро этиш жа-раёни қатъий назорат остида бўлади. Президентимиз сохта ҳисоботлар дав-ри ўтганини, энди аниқ натижаларга эришиш вақти келганини очик-равшан баён қилди.

Ва бу вазифаларни амалда бажари-риш учун масъулият ва жавобгарлик ҳукумат мутасаддилари ва жойлар-даги раҳбарлардан каттиқ талаб қи-линади. Вилоят ҳокимининг “душан-бадан — шанбагача” туманларда бўлиши ва мавжуд муаммоларни ҳал этиши зарурлиги очик-ойдин кўрса-тиб ўтилди. Фақат шу йўл билан қа-бул қилинган қарорларнинг қоғозда қолиб кетмаслигини, белгиланган барча вазифаларнинг амалга ошири-лишини таъминлаш мумкин.

Давлатимиз раҳбари бу борада маҳаллий кенгашлар, хусусан, қа-рорларнинг сифатли ва ўз вақтида бажарилиши устидан қатъий назорат олиб бориши лозим бўлган депутат-лар муҳим роль ўйнаши кераклигига урғу берди. Бунинг учун халқ вакил-лари соя-салқин, қулай кабинетлар-дан чиқиб, жойларда фаол ҳаракат қилишлари, жасур ва муросасиз бў-лишлари ҳаёт талаби экани яна бир бор таъкидланди.

Айни пайтда фуқароларнинг ўз-лари ҳам бу жараёнларда бевосита, кенг иштирок этишлари зарур. Пре-

зидентимиз айтганидек, “нафақат ҳо-ким ва вилоят раҳбарлари, барчамиз уйғонишимиз керак”. Давлат бизга ҳамма нарсани қилиб бериши ва ҳал этиши керак, деб эскича ўйлашни тўх-татиш лозим.

Барчамиз яратилган имкониятлардан унумли фойдаланишимиз, ўз зимма-миздаги вазифани ҳалол ва виждонан, фаол ва ижодкорлик билан адо этиши-миз керак. Яна бир муҳим масала — энди ташаббуснинг жазоланмаслиги, аксинча, қўллаб-қувватланишини эсдан чиқармаслигимиз зарур. Бугун ана шун-дай фикр билан яшаш ва меҳнат қилиш вақти келди.

Тиббиёт

Замонавий шифохона иш бошлады

Аброр УМАРҚУЛОВ,
“Янги Ўзбекистон” мухбири

Коронавирус пандемиясига қарши курашиш ва унинг оғир салбий оқибатларини камайитириш учун юртимизда барча имкониятлар ишга солинмоқда. Айниқса, касалликка чалиниш хавфи бўлган кишилар учун махсус карантин ҳудудлари қисқа муддатда ишга туширилди. Касалликни даволашга мўлжалланган қатор шифохоналар қуриляпти. Хусусан, Тошкент вилояти Зангиота туманида барпо этилаётган иختисослаштирилган кўп тармоқли юқумли касалликлар шифохонаси ҳам бу борада олиб борилаётган ишларнинг мевасидир.

Мазкур лойиҳанинг умумий қиймати 504 миллиард сўм бўлиб, 33 гектар май-донда икки минг ўринга мўлжалланган, бир қаватли тўрт блокдан иборат шифо-хонадир. Ҳар бир блокда 5 та даволаш корпуси, шу жумладан, 3 та стационар бокс (бўлим), 1 та жонлантириш бўлими ва 1 та жарроҳлик бўлими мавжуд.

Айни кунларда қурилиш ишларининг биринчи босқичи, яъни 16,5 гектар май-донда 1 000 ўринга мўлжалланган бир қаватли 18 та блок қисми фойдаланиш-га топширилди. Шифохона шу йилнинг 6 июль кунини илк беморларни қабул қи-лишни бошлади. Қолган қисмида эса

қурилиш ишлари қизгин давом этмоқда.

— Мазкур шифохона эпидемиоло-гик вазиятда юқумли касалликлар ху-сусиятидан келиб чиққан ҳолда, барча санитария-эпидемиологик талабларга жавоб берувчи махсус муассаса ҳисоб-ланади, — дейди соғлиқни сақлаш ва-зирлиги Алишер Шодмонов. — COVID-19 инфекцияси тарқалганидан кейин жуда кўп мамлакатларнинг соғлиқни сақлаш тизими фалажланиб қолди. Чунки бу ка-салликни даволаш ва олдини олиш бо-расида дунё тиббиётида ҳеч қандай тай-ёргарлик ва тажриба ҳам, бунчалик кўп беморларга мослашган шифохона ҳам йўқ эди. Вазият тақозоси билан юр-тимизда оддий шифохоналар юқумли ка-салликларга мослаштирилган. Лекин уларда тезкор ёрдам кўрсатиш билан боғлиқ муаммолар мавжуд эди. Мазкур шифохонада эса бу каби муаммоларга ўрин қолмади. Яъни коронавирус билан касалланган беморларга барча турдаги тиббий хизмат кўрсатилади. Масалан, беморнинг тиши оғриб қолгудек бўлса, шу ернинг ўзида стоматологик хизмат

кўрсатилади. Ҳомилалар аёллар учун алоҳида акушерлик ва гинекология бў-лимлари мавжуд. Қисқаси, коронавирус-га чалинган бемор ёки касалликка гумон қилинган фуқароларга марказлашган ҳолда тиббий ёрдам кўрсатилади.

Шифохона комплекси енгил кон-струкцияли, изоляция қилинган сендвич панелларни қўллаган ҳолда, энергия тежамкор технологиялар асосида қис-қа муддатда қурилди. Энг сўнгги замо-навий тиббий ускуна ва жиҳозлар бил-лан таъминланди. Шифохона юқумли касалликлар хусусияти ва замонавий тиббиёт талаблари асосида лойиҳа-лаштирилди. Биноларнинг жойлашуви шундайки, тез ёрдам машинасида кел-ган бемор тўғридан-тўғри ўз палатаси-га жойлаштирилади. Машиналар чиқиб кетаётганда, албатта, дезинфекция қилинади. Шунингдек, стационар жой-ларнинг ҳаммаси боксланган, ҳар бир хона автоном. Бирдаги ҳаво бошқа-сига ўтмайди. Уларга кириб-чиқиш ҳам, хизмат кўрсатиш ҳам алоҳида. Касал-лар келган, қабул бўлимидан тамбур

орқали тўғридан-тўғри ўз палатасига жойлаштирилади. Шифокор тамбу-рга кирганидан сўнг токи ташқи эшик қўлланмагунча бемор ётган хонанинг эшиги очилмайди. Қайтиб чиқиб кетиш ҳам айни шу тартиб асосида. Бундан ташқари, ҳар бир эшик махсус код ор-қали очилиб-ёпилади. Бу эса нафақат беморларнинг, балки тиббиёт ходим-ларнинг ҳам ўринсиз ва бемаврид ҳа-ракатларининг олдини олади. Шунинг-дек, барча корпуслар, бўлимлар тоза ва нотоза йўлаклар билан ажратилган. Тоза йўлакдан фақат тиббиёт ходимла-ри ўз вазифасини бажариш учун фой-даланади. Шифокорлар ҳаракатланиш чоғида санитар ўтказгичлар орқали ўтади. Бу барчанинг — ташхиси но-аниқ бўлганлар, врачлар ва бошқа хиз-матчиларнинг хавфсизлигини таъмин-лаш имконини беради. Аҳамиятлиси, шифохонада қоғоз шаклидаги тиббий иш ҳужжатларидан тўлиқ воз кечилиб, улар рақамлаштирилди. Барча ишлар “Электрон соғлиқни сақлаш” тизими ор-қали амалга оширилади.

Коронавирус хасталиги оғир кечади-ган беморларга хизмат кўрсатадиган 72 ўринли реанимация бўлимидаги ҳар бир койка ўпканинг сунъий вентилляцияси ва даволаш аппаратлари билан жиҳозлан-ган. Шу билан бирга, бу бўлимининг бир вақтнинг ўзида кардиология, невроло-гия, педиатрия каби турли йўналишлар бўйича ҳам жиҳозлаш мумкин. Қисқаси, бемор, хонадан-хонага олиб юрилмайди.

Ақсарият мамлакатларда тождор ви-рус шифохона ичидан тарқалиши ҳолла-ри ҳам учраб турибди. Чунки инфекция ҳаво томчилари, маийши мулоқот ор-қали юқиши инобатга олинса, фуқаролар карантин даврида ёки шифокорларнинг ҳам ушбу касалликка чалинишида бино-даги ҳаво алмаштириш тизими нотўғри ўрнатилгани, беморларнинг умумий ов-қатланиш, ювиниш жойи битта бўлгани сабаб қилиб кўрсатилмоқда. Шу боис, мазкур шифохонада ҳар бир хонанинг вентилляцияси — ҳаво айланиши тизими пухта ўйланган. Ҳаво ҳар бир койканинг бош томонидан берилиб, оёқ томони-дан сўриб олинади. Бунинг натижасида

доимий стериллик таъминланади. Ти-зим орқали чиқарилган ҳаво ҳам шунча-ки тарқаб кетмайди, балки барча бакте-рия ва вируслардан тозаланган. Ҳатто хоналарнинг пол қисми антибактериал қоплама билан қопланган. Хоналарга вирусларга қирон келтирадиган кварц шишали лампалар ўрнатилган. Ҳар бир боксда беморларга овқатланиш, юви-ниш учун шароит яратилган. Қўрпа-тў-шак ва матолар ювилиб, бошқа буюмлар буг ёрдамида дезинфекция қилинади. Умуман олганда, бирор вирус бу ерда яшаб қолмайди.

— Лабораторияда вирусология, биокимё ва иммунология, микробиоло-гия, паразитология бўйича энг илгор аппаратлар ўрнатилди, — дейди Али-шер Шодмонов. — Масалан, амалдаги полимер занжирли реакция ускунаси 5 соатда ўртача 40 кишига ташхис қўй-са, бу ердаги замонавий жиҳозлар 2 соатда 90 та намунани аниқлаш имко-ниятига эга. Махсус шифохона магнит резонансли томограф, рақамли рентген аппарати ва замонавий УТТ диагностика қурилмаси ҳамда гемодиализ билан жиҳозланган. Бундан ташқари, шифо-хона мураккаб эпидемиологик вазият ва фавулодда ҳолатларда заруратга кўра, тўлиқ карантин муассасаси сифа-тида мослаштирилиб, фаолият кўрса-тиши мумкин бўлади.

Мутахассисларнинг таъкидлаши-ча, шифохонада замонавий техно-логиялар орқали масофавий тиббий кўрик ва консилиумлар ташкил этиш ҳамда даволашнинг таъсирчан усул-лари муҳофиза қилиш учун барча имконият яратилди. Бу орқали замо-навий телетиббиёт технологиялари асосида республикамиз ҳудудларида ҳам юқори сифатли тиббий хизматлар ташкил этилади. Келгусида тиббиёт олий ва ўрта махсус таълим муасса-салари ўқувчиларига малака ошириш учун махсус клиник база платформаси сифатида хизмат қилади.

Айтаганча, мазкур шифохона ҳудуди-да вертолёт қўниши учун ҳам шароит бор. Бу эса яқин йиллар ичида тиббиёт вертолётлари ҳам йўлга қўйилиши режа-лаштирилаётганидан дарак беради.

“МЕХНАТ ИҚТИСОДИЁТИ” — БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШ АСОСИ

Акмал САИДОВ,
Ўзбекистон Фанлар
академияси академиги

Замонавий ахборот-коммуникация технологиялари ҳамда рақамли иқтисодиёт жадал ривожланаётган ҳозирги пайтда ҳар бир мамлакатнинг рақобатбардорлиги кўп жиҳатдан унинг инсон капитали даражаси билан белгиланади. Давлатимиз раҳбари парламентга Мурожаатномасида ҳақли равишда таъкидлаганидек, “Ўзбекистонни ривожланган мамлакатга айлантиришни мақсад қилиб қўйган эканмиз, бунга фақат жадал ислохотлар, илм-маърифат ва инновация билан эриша оламиз. Бунинг учун, авваламбор, ташаббускор ислохотчи бўлиб майдонга чиқадиган, стратегик фикр юритадиган, билимли ва малакали янги авлод кадрларини тарбиялашимиз зарур”.

Бугун илм-фанга жадал кириб келадиган кўлаб янги дарсликлар баробарида ёшларимиз меҳнат иқтисодиёти ҳақида ҳам етарлича билимга эга бўлишлари керак.

“Меҳнат иқтисодиёти” қандай фан? “Меҳнат иқтисодиёти” — одамларнинг биргаликдаги фаолиятини ҳамда меҳнатнинг манбаи бўлган инсонни, меҳнат муносабатларини, меҳнат соҳасини шакллантириш, ривожлантириш ва ундан фойдаланишни, ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг назарий асосларини ўрганадиган мустақил фан. Фаннинг амалий аҳамияти кўйидаги олимлар билан белгиланади.

Биринчидан, XX аср бошларида шаклланиган “Меҳнат иқтисодиёти” фани бугунги кунда асосий эътиборни инсоннинг моддий неъматларини яратиш ва хизматлар кўрсатиш бўйича инновацион фаолиятини ўрганиш, таҳлил этиш ва умумлаштиришга қаратмоқда. Иккинчидан, “Меҳнат иқтисодиёти” фани шаклланиши ва ривожланиши иқтисодий амалиётнинг ижтимоий талаби, ишлаб чиқаришнинг тарққий этиши ва мураккабланиши билан боғлиқ бўлиб, унинг ижтимоий-иқтисодий тизимда алоҳида ўрин тутишини ҳам белгиллаб бермоқда.

Учинчидан, барқарор ривожланишни таъминлаш асоси бўлган инсон омилли бугунги кунда барча соҳаларда устувор аҳамият касб этмоқда. “Меҳнат иқтисодиёти” меҳнатни тақсимлашнинг асосий йўналишларини ўрганади. Меҳнат муносабатларини атрофда ўрганиш эса ҳозирги соҳаёт ривожланишидан кейинги босқич — ушбу фаннинг истиқболли йўналишига айланади.

Тўртинчидан, “Меҳнат иқтисодиёти” фани ҳар бир мамлакат иқтисодий сифатини белгиллаб беради ва уни таҳлил этади. Бундан ташқари, рақамли иқтисодиёт шароитида самарали фаолиятни амалга оширишга қодир бўлган етук малакали иқтисодчи мутахассислар — стратеглар, етакчилар ва менежерларни тайёрлаш, уларнинг малакасини муттасил ошириб боришга хизмат қилади.

Бешинчидан, “Меҳнат иқтисодиёти”нинг замонавий назарияларини амалиётга жорий этиш ниятда муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун талаба ёшларини “Меҳнат иқтисодиёти” фаннинг ижтимоий аҳамиятини аниқлашлари, олган билимларини амалиётда қўллашга интилишлари янада кучайтириш керак.

Ўзбекистонда “Меҳнат иқтисодиёти” фанининг миллий илмий мактаби шаклланди ва изчил ривожланиб бормоқда. Г.В. Плеханов номидаги Россия иқтисодиёт университети Тошкент филиали ректори, иқтисодиёт фанлари доктори, Ўзбекистон Фанлар академияси академиги Қаландар Абдурахмонов ушбу илмий мактабнинг асосчиси. Кўп йиллик илмий тадқиқотларнинг натижаси ўлароқ, академикнинг “Меҳнат иқтисодиёти”га доир кўп сонли дарсликлари ва ўқув қўлланмалари, илмий монографиялари, таҳлилий мақолалари нафақат Ўзбекистон ва Россияда, шунингдек, АҚШ, Германия, Франция, Португалия, Норвегия, Хитой, Малайзия, Индонезия, Финляндия, Жанубий Корея, Япония ва бошқа мамлакатларда нашр этилган.

Қаландар Абдурахмоновнинг “Меҳнат иқтисодиёти” дарслиги етти мартаба нашр этилган. Китобнинг ҳар бир нашрида ижтимоий-иқтисодий муносабатлар соҳасида рўй бераётган долзарб ўзгаришлар, ҳодимлар меҳнатини ташкил этишнинг замонавий тадқиқотлари натижалари, иш билан бандлик ва ишсизлик муаммолари, инновацион рақамли иқтисодиётда меҳнатга ҳақ тўлаш ва меҳнат самарадорлиги масалаларининг кенг қўлами ва чуқур илми ўз ифодасини топади. Шунинг учун бу асар Ўзбекистон ва хорижий илмий жамоатчилик доирасида жуда юқори баҳоланди.

2019 йилда академик иқтисодиётнинг инновацион ривожланиш шароитларида инсон капиталининг ҳал қилувчи роли, иш берувчи билан ҳодим ўртасидаги янги муносабатлар, иш билан бандликнинг замонавий шакллари долзарб масалаларига бағишланган “Меҳнат иқтисодиёти. Назария ва амалиёт” дарслигини чоп этди.

Ҳўш, ушбу дарсликнинг илмий янгилиги ва новаторлик жиҳатлари нима-ларда кўринади?

Биринчи янгилик. Дарсликни тайёрлашда олим америкалик Нобель мукофоти лауреати К.Писсаридес, германиялик профессор Gerhard Feldmeier, “Гундарма” университети ректори, профессор Eco Sri Margianti, россиялик иқтисодчи олимлар В.И.Гришин, Ю.Г.Одогов, М.Н.Кулапов, ўзбек академиклари Р.А.Убайдуллаев, С.С.Ғуломов ҳамда таниқли иқтисодчи олимларнинг илмий қарашлари ва тавсияларини инобатга олган.

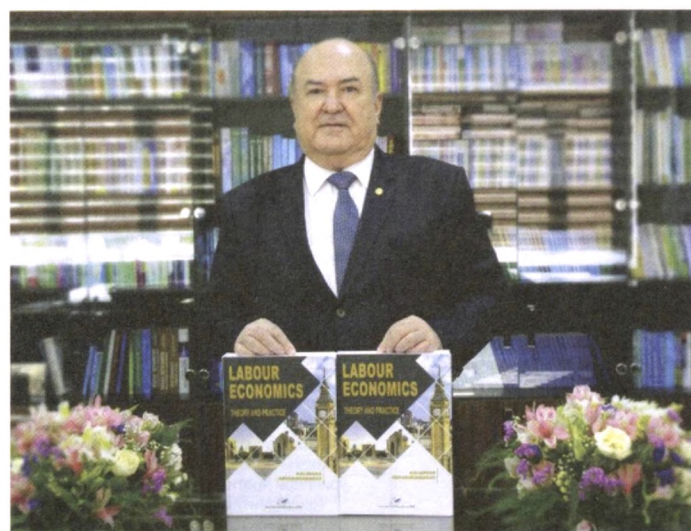
Иккинчи янгилик. Дарсликнинг ўзи-га хос хусусияти шундаки, унда муаллиф фақат Ғарб олимларининг назарий қарашларини таҳлил қилиш билан чекланмаган. Энг муҳими, буюк мутафаккирларимиз Абу Наср Форобий, Муҳаммад Хоразмий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Аҳмад Яссавий, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Амир Темур, Бобур каби алломаларимизнинг иқтисодий қарашларини ҳам чуқур ўргатган.

Темурийлар уйғониш даври мезонинда айнан инсон омилли, адолат таъминлари ётган. Соҳибқирон Амир Темур ўз тузуқларида “Тақрибамда кўрилганмиз, азия қатъий, тадбиркор, ҳўшёр, жанг кўрган, мард, шижоатли бир киши мингта тадбирсиз, лоқайд кишидан яхшироқдир”, деб таъкидлаган. Муаллифнинг шу каби миллий тарихимизга хос ноёб мисол ва тажрибаларни илк бор илмий истеъмолга киритгани таҳсинга сазовордир.

Жаҳон фани ва цивилизациясига улкан ҳисса қўшган буюк аждодларимиз кенг маънода қомусий олимлар бўлган. Тўғри, уларнинг кўпчилигини файласуф ва шоирлар сифатида биламиз. Қаландар Абдурахмонов эса улар ўз даврининг иқтисодчи олимлари ҳам бўлганини чуқур асослаб берган. Муаллиф мутафаккирларимизнинг жуда кўп гоёлари, фикрлари ва кузатишлари ҳозирги кунда ҳам ниятда аҳамиятли эканига алоҳида ўрға беради.

Шуниси эътиборлики, дарсликда илм-фанда узвий ўзаро боғлиқлик сифатида ўрта асрларда яшаб ўтган алломаларимиз билан биргаликда замонашларимиз — давлат ва жамоат арбоблари Эркин Воҳидов, Абдулла Орипов, Исоҳқон Тўра Жунайдулло ва бошқа кўпгина зиёлиларнинг иқтисодий қарашлари ҳам таҳлил этилган. Айниқса, А.Ориповнинг “Генетика”, “Асримиз одами”, “Ишонч кўприклари”, Э.Воҳидовнинг “Биз ишлаганимиз, бу — меҳнат ҳолос”, “Бизлар арра тартамыз” каби шеърларининг иқтисодий таҳлилий дарсликнинг янгиликларидандир.

Учинчи янгилик. Академик дарсликда ҳозирги жаҳиятдаги ижтимоий-меҳнат муносабатлари соҳасининг асосий тоифаларини инновацион талқин этган. Китобда меҳнат бозорида рақобатбардор бўлмаган аҳоли тоифаларининг иш билан бандлигини кафолатлаш муаммолари умумлаштирилиб, мазкур

масала юзасидан амалий тавсиялар берилган.

Тўртинчи янгилик. Дарсликда “уюшмаган ёшлар” ва хотин-қизларни касбга ўргатиш ва меҳнат бозорига иш билан таъминлаш, иш билан бандлик тизимида давлат-хусусий шерикликнинг роли биринчи мартаба илмий жиҳатдан ўрганилган ва умумлаштирилган. Дарсликдаги меҳнат муносабатларининг янги шакллари — беқарор иш билан бандлик турлари: ижара меҳнати, масофадан туриб ишлаш (айниқса, жаҳонда коронавирус пандемияси тарқалиши муносабати билан) масалаларига доир бўлимлар алоҳида эътиборни тортади. Шунингдек, муаллиф томонидан касаначилик меҳнати ва оилавий бизнес хусусиятлари ҳамда уни ташкил этиш, беқарор иш билан бандликнинг меҳнат бозорига таъсири чуқур таҳлил этилган.

Бешинчи янгилик. Китобда инсон капитали сифатини ошириш, инновацион ривожланиш омилли, мажбурий меҳнатга барҳам бериш, оилавий тадбиркорлик, иқтисодиётнинг барқарор ривожланиши омилли бўлган урбанизация жараёнлари, самарали иш билан бандлик ва аҳоли фаровонлигини ошириш масалалари тизимли ёритилган.

Олтинчи янгилик. Мамлакатимиз меҳнат муносабатлари соҳасидаги тўз ўзгаришлар Ўзбекистоннинг жаҳон миқёсидаги иқтисодий имижини оширишга хизмат қилмоқда. Қисқа муддатда болалар меҳнати ҳамда мажбурий меҳнатга барҳам берилди. Меҳнат бозорини эркинлаштириш, камбағалликни камайтириш, замонавий иш ўринлари ва барқарор даромад манбалари яратиш, ўрта ва кичик тадбиркорликни ривожлантириш бўйича кўлаб дастур ва “йўл хариталари” ишлаб чиқилиб, амалиётга жорий қилинмоқда. Президентимиз томонидан илгари сурилган бешта муҳим ташаббус жаҳиятимиздаги меҳнат муносабатларининг маъно-мазмунини тубдан ўзгартириб юборди. Ушбу иқтисодий ислохотлар дарсликда чуқур таҳлил қилинган ва ўз аксини топган.

Еттинчи янгилик. Дарслик ўқув-методик жиҳатдан мукамал характерга эга. Унда янги илмий-назарий билимлар, таҳлилий материаллар, миллий, хорижий ва халқаро тажрибани умумлаштириш, ҳаётий замонавий мисолларнинг бойлиги талабаларга фанини ўзлаштиришда катта ёрдам беради. Олимнинг аниқ фикрлаш, таҳлилий тафаккури, содда ва тушунарли баён қилиш услуби дарсликнинг ўзбек, рус ва инглиз тилларида раво қилиниши таъминлаган.

Санаб ўтилган ва бошқа бир қатор янгиликларни тўғайли Қаландар Абдурахмоновнинг “Меҳнат иқтисодиёти. Назария ва амалиёт” дарслиги хорижий иқтисодчи олимларда ҳам катта қизиқиш уйғотгани табиий. Бу Ўзбекистон иқтисодиёти жадал ривожланаётгани ва мамлакатимизнинг халқаро иқтисодий рейтинглардаги мавқеи ортиб бораётгани билан ҳам боғлиқдир. Дарҳақиқат, Ўзбекистон инвестицияларни жалб қилиш бўйича фаол иш олиб бормоқда. Инвесторлар учун энг қулай шарт-шароитлар яратиб берилмоқда.

Изчил амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар мамлакатда бизнесни жадал ривожлантириш учун энг қулай муҳит яратмоқда, тенгсизликни бартараф этмоқда, ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириб, барқарор

иқтисодий ўсишни таъминламоқда. Шунинг учун Ўзбекистоннинг инсон капиталини янада ривожлантириш, илмий-техникавий тараққиётга эришиш, инновацион ва ахборот технологияларини устувор жорий этиш, юқори малакали замонавий кадрлар тайёрлаш, таълим соҳасидаги тўз ўзгаришлар, иқтисодий ислохотларни “четдан кузатуви” эмас, балки бевосита иштирокчиси сифатида, бу жараёнларга ҳолисона ва ҳаққоний баҳо берган ўзбек олимнинг илмий хулосалари ва амалий тақлифлари кўпгина давлатлар илмий жамоатчилигининг эътиборини тортмоқда.

Академикнинг креатив “Меҳнат иқтисодиёти. Назария ва амалиёт” дарслиги Ўзбекистонда давлат тилида нашр этилгандан сўнг уни бошқа давлатларда ҳам хорижий тилларда нашр этиш тақлифи кўпайди. Биринчи бўлиб, 2019 йилда Москвадаги “РЭУ им. Г.В.Плеханова” нашриёти дарсликни рус тилида “Экономика труда. Теория и практика” номи билан нашр этди.

Г.В. Плеханов номидаги Россия иқтисодиёт университетининг ректори, профессор В.И.Гришин ушбу китобга ёзган сўзбошида “Қаландар Абдурахмонов томонидан тайёрланган “Меҳнат иқтисодиёти” дарслиги сўзсиз ушбу фаннинг энг сўнгги ютуқларини қамраб олган чуқур илмий асардир. Дарсликни яратиш университетимиз томонидан Ўзбекистон учун жаҳон қўламида рўй бераётган инновацион ўзгаришларга тўла жавоб берадиган юқори малакали кадрларни тайёрлаш йўналишида янги қадам бўлди. Тўла ишонч билан айтиш мумкинки, бу дарслик фақат олий таълим муассасалари талабалари ва иқтисодчи мутахассисларига эмас, балки МДХ мамлакатларидаги ўқувчиларнинг кенг доираси учун қимматли ва фойдали дарслик бўлади”.

Шуни ҳам алоҳида таъкидлаш кераки, ўзбек академийи ёзган дарслик Марказий Осиё мамлакатлари — Қозғистон, Қирғизистон ва Тожикистонда ҳам миллий тилларга таржима қилиниб, нашрга тайёрланмоқда.

Дарслик Буюк Британияда ҳам катта қизиқиш уйғотди. Яқинда Лондондаги “Scientific Publishing House IVG” нашриёти ўзбек академийи дарслигини “Labour Economics. Theory and Practice” инглизча номда нашр этди. Бу эса китобнинг жаҳондаги мамлакатлар университетларида ҳам ўрганилишидан далолатдир.

Ўзбек академийи дарслигининг жаҳон тилларига таржима қилиниши ва нашр этилиши ноёб илмий ҳодиса ва дунё миқёсидаги эътирофдир. Уйлаймики, дарслик хорижий мамлакатларнинг ўқув дастурларини янада такомиллаштиришга, замонавий чуқур билимли иқтисодиёт соҳасида юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш янада мукамаллаштиришга хизмат қилади. Бу, шунингдек, турли мамлакатлар иқтисодчи олимлари ўртасида фан ва таълим соҳаларида билимлар ва тажрибаларни айирбошлаш бўйича ўзаро манфаатли алоқаларни кенгайтиради, ўзбек фани, шу жумладан, Ўзбекистоннинг халқаро имижини оширишга хизмат қилади.

Долзарб мавзу

Шу йилнинг 30 июнь кун Президентимиз раислигида одил судловни таъминлаш ҳамда коррупцияга қарши курашиш тизимини такомиллаштиришга бағишланган видеоселектор йиғилиши бўлиб ўтди.

Одил судловни таъминлашда юридик таълим муҳим

Ахрор ХОШИМХОНОВ,
Тошкент давлат юридик
университети проректори,
юридик фанлар номзоди,
доцент

Давлатимиз раҳбари мамлакатимизда коррупция иллатини батамом йўқ қилишда суд органларининг ҳам муайян ўрни ва вазифалари борлиги сабабли одил судловни таъминлаш ва суд тизими фаолиятини янада такомиллаштириш мақсадида охири 3 йилдан ортиқ муддат давомида амалга оширилган ишлар, белгиланган чора-тадбирлар ва қабул қилинган қонун ҳужжатларининг амалдаги ижроси натижалари тўғрисида сўз юритди. Статистик маълумотларга

кўра, ушбу устувор масалалар юзасидан ўтган 3 йилда 20 дан ортиқ қонун, Президент фармони ва қарорлари қабул қилинган бўлса-да, бу муддатда инсон ҳуқуқларини бузганлиги учун ҳуқуқ-тартибот идораларининг 60 нафар ҳодими жиноий жавобгарликка тортилган. Ушбу ҳолат айрим ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ҳодимларининг ҳали ҳам “эски ҳангом — эски тос” қабилда иш юритаётгани, бу эса, ўз навбатида, тизимдаги бошқа пок ва софдил, ўз ишига масъулият билан ёндашадиган ватандарвар ҳодимлар шаъни ва ишчанлик обрўсини тушириб юборапти.

Бундай салбий ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида давлатимиз раҳбари Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили — омбудсман ва Тошкент давлат юридик университети “Инсон ҳуқуқ-тартиботидаги давлатимиз раҳбари Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили — омбудсман ва Тошкент давлат юридик университети”нинг таъминлаш асоси бўлган инсон омилли бугунги кунда барча соҳаларда устувор аҳамият касб этмоқда. “Меҳнат иқтисодиёти” меҳнатни тақсимлашнинг асосий йўналишларини ўрганади. Меҳнат муносабатларини атрофда ўрганиш эса ҳозирги соҳаёт ривожланишидан кейинги босқич — ушбу фаннинг истиқболли йўналишига айланади.

Тўртинчи янгилик. Дарсликда “уюшмаган ёшлар” ва хотин-қизларни касбга ўргатиш ва меҳнат бозорига иш билан таъминлаш, иш билан бандлик тизимида давлат-хусусий шерикликнинг роли биринчи мартаба илмий жиҳатдан ўрганилган ва умумлаштирилган. Дарсликдаги меҳнат муносабатларининг янги шакллари — беқарор иш билан бандлик турлари: ижара меҳнати, масофадан туриб ишлаш (айниқса, жаҳонда коронавирус пандемияси тарқалиши муносабати билан) масалаларига доир бўлимлар алоҳида эътиборни тортади. Шунингдек, муаллиф томонидан касаначилик меҳнати ва оилавий бизнес хусусиятлари ҳамда уни ташкил этиш, беқарор иш билан бандликнинг меҳнат бозорига таъсири чуқур таҳлил этилган.

бошланади. Айнан терговнинг пухта ва барча процессуал қонун талаблари асосида ташкил этилиши келгусида мазкур жиноят ишининг судларда очик муҳокама қилиниши жараёнида томонларнинг қонун бузилиши ҳолатларига дахлдор ҳақли эътирозларини келтириб чиқармайди. Шунда ишни кўраётган судья ҳам ўз вақтини дастлабки терговда-ги қонунбузилиш ҳолатларига эмас, балки ишнинг мазмун-моҳиятини чуқурроқ ўрганиб, адолатли қарор қабул қилишга сарфлайди.

Шу мақсадда судьялик лавозимини эгаллашга қўйилган илгор талабларга монанд тарзда терговчиликка номзодларга ҳам шунга ўхшаш талаблар қўйилиши кераклиги қайд этилиб, қатор мутасадди идоралар ва айнан Тошкент давлат юридик университетида тергов институтини ташкил этиш, терговчилик касбини эгаллашга мутлақ янги талабларни ишлаб чиқиш, соҳага илгор тажриба ва стандартларни жорий этиш борасида топшириқ берилди. Тошкент давлат юридик университети билан Давлат бошқаруви академиясида коррупция муаммоларини ўрганиш бўйича алоҳида ўқув модули, махсус кафедра ва магистратура мутахассислиги очилиши ҳамда раҳбар ҳодимлар, айниқса, ҳокимларнинг бу борадаги билим ва қўнималарини ошириш бўйича малака ошириш курслари ташкил этилиши белгиланди.

Мазкур вазифалар белгиланиши, ўз навбатида, Тошкент давлат юридик университетидаги ҳам юксак масъулият қўлаш баробарида мамлакатимизда одил судловни тўлалигича таъминлашда янги ҳаракат ва ёндашуви талаб этади. Бу эса пировард натижада қонун устуворлигини таъминлашга хизмат қилади.

Чорвачилик

Сердаромад соҳа янада ривож топади

Мнажатдин ҚУТЛИМУРАТОВ

Қадимдан сурув-сурув қўй-эчкилар, мол ва йилкиларни кенг яйловларда боқиб кун кечирган қорақалпоқ халқи бугун ҳам бу шарафли қасбни меҳр билан давом эттириб келмоқда.

Эндиликда Қорақалпоғистонда унумдорлиги паст ер участкалари танлов ва аукцион ўтказмасдан чорвадорларга тақдим этилиши халқимизни қувонтирмақда. Бу борадаги тегишли вазифалар давлатимиз раҳбари томонидан яқинда имзоланган “Қорақалпоғистон Республикасида чорвачилик тармоқларини жадал ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорда белгиланган. Хужжатда, шунингдек, ҳудудда яйлов ва пичанзорлардан самарали фойдаланиш ҳисобига аҳолининг чорвачилик маҳсулотларига бўлган эҳтиёжини таъминлаш даражасини яхшилаш ҳамда даромадини ошириш бўйича амалга оширилиши лозим бўлган ишлар ҳам кўрсатиб ўтилган.

Табиат ҳеч бир ҳудудни ўз неъматларидан бебаҳра қолдирмаган. Инсонларнинг вазифаси эса иқлим шароити ва аҳолининг талабига қараб бу неъматлардан оқилона фойдаланишдир. Мутахассислар фикрича, Қорақалпоғистонда чорвачиликни кенг ривожлантириш учун шароит мавжуд. Аҳолининг меҳнатсеварлиги, деҳқону чорвадорларнинг омилкорлиги бу борада катта имконият яратди.

Президентимизнинг 2019 йил 7 ноябрдаги “Қорақалпоғистон Республикасида чорвачилик тармоқларини жадал ривожлантириш чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарори асосида республиканинг бўғида тумани аҳолиси ва тадбиркорларига яратилган шароит ва имтиёзлар қисқа вақт ичида ўзини тўла оқлади, деб айтиш мумкин. Яъни чорвачилик соҳасини ривожлантириш йўналишида умумий қиймати 490 млрд. сўмлик 236 та лойиҳа шакллантирилди ва 1582 та янги иш ўрни яратилиш имконияти пайдо бўлди.

— Утган йили шу қарор асосида чорва ассоциациясини ташкил қилдик, — дейди Қорақалпоғистон Республикаси чорвачилик ассоциацияси раиси Қутлимурод Панаев. — Унинг дастлабки лойиҳасини Қўнғирот туманида бошладик. 12 та мол фермасида оилавий чорва кооперацияси тузилиб, ҳар бири ўзининг 100 бош қорамолига эга. Шунингдек, сутни қайта ишлаш заводини қурмоқдамиз. Кооперациянинг ичиде меҳмонхона, савдо дўкони ва замонавий аукцион мол бозори мавжуд.

Бундан ташқари, Осиё тараққиёт банкининг 95,6 млрд. сўмлик кредити ҳисобидан 94 та лойиҳа амалга

оширилди. Натижада четдан кўлаб насли чорва моллари олиб келиниб, улар бош сони 12,5 мингтага, қўй-эчкилар сони 10,5 мингтага етди. Ваҳоланки, 2019 йилгача Қорақалпоғистонда бирорта ҳам насли қорамол йўқ эди. Лойиҳалар доирасида жорий йил охиригача яна 1000 бош насли қорамол олиб келинади.

— Тахтакўпир туманидаги қоракўлчилик-насличилик илмий станцияси қуриб битказилди ва 1000 бошга яқин қоракўл сур қўйлари сотиб олиб келиниб боқилмоқда, — дейди Қорақалпоғистон Республикаси “Чорванасл” маркази раҳбари Қўқорбой Пирназаров. — Шунингдек, Хўжайли туманида “Био мути” биофабрикаси очилди. Энди Қорақалпоғистонда 400 минг бошдан 600 минг бошгача молларни сунъий урулантириш учун уруғлар тайёрланади. Бу эса уруғларни бошқа вилоятларга ҳам сотиш имкониятини беради.

Чорвачилик хўжалиқларига ажратилган 40,2 минг гектар ерга озуқабоп экинлар, хусусан, 13,3 минг гектарга беда, 17,8 минг гектарга маккажўхори, 7,9 минг гектарга оқжўхори, 1,3 минг гектарга хашаки лавлаги экилган. — Президентимизнинг 2019 йил 7 ноябрдаги қарори асосида Бўзатов туманида қиймати 54 млрд. сўмликдан ортиқ 46 та лойиҳа ишлаб чиқилган, — дейди Бўзатов тумани ҳокими Маҳмуд Қайпанов. — Бугунги кунга қадар 10 млрд. сўмлик кредит маблағлари ўзлаштирилди. Туманимиздаги 4500 гектар ер шу лойиҳаларни амалга ошириш учун ажратилиб берилди.

Қарор асосида 4 та — Бўзатов, Мўйноқ, Тахтакўпир ва Қўнғирот туманларида амалга оширилган ишлар натижаси бу тажрибани Қорақалпоғистоннинг бошқа ҳудудларида ҳам татбиқ этиш самарали бўлишини кўрсатди.

Ҳозир аҳоли ва тадбиркорлар томонидан қорамолчилик бўйича 84 та, қўй-эчкичилик бўйича 5 та, балиқчилик бўйича 15 та, паррандачилик бўйича 15 та лойиҳа борасида тақлифлар билдирилган. Ана шундан келиб чиқиб, Президентимизнинг чорвачиликда бой тажрибани бошқа ҳудудларга кенг жорий қилиш мақсадида қабул қилинган “Қорақалпоғистон Республикасида чорвачилик тармоқларини жадал ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги қарорига муносиб равиш билан белгиланган имтиёзлар,

яъни Бўзатов, Мўйноқ, Тахтакўпир ва Қўнғирот туманларидаги унумдорлиги паст ер майдонларини аукцион ўтказмасдан, комиссиянинг тавсиясига асосан ажратилиш тартиби эндиликда Қорақалпоғистон Республикасининг бошқа туманларида ҳам татбиқ этилмоқда.

Бу, ўз навбатида, Қорақалпоғистонда насли чорва молларнинг кўпайиши, жун ва терини қайта ишлаш, юқори калорияли сут, қатик маҳсулотлари тайёрлашда кенг имкониятлар эшигини очди.

— Қарорни барча сингари Нукус тумани халқи ҳам яхши қайфиятда қутиб олди. Чунки бунгача туманимиз тадбиркорлари қўнғиротдан 800 бошдан зиёд насли мол олиб келиш режалаштирган бўлса, бугуннинг ўзида яна 4 та тадбиркор 400 бош мол олиб келиш истаги борлигини маълум қилди, — дейди Нукус тумани ҳокими Умрбой Уснаддинов.

Қарор талаблари асосида Қўнғирот туманидаги “Қорақалпоғистон” оилавий чорвачилик кооперацияси, Бўзатов туманидаги “Бўзатов сименталь” ва “Агро бизнес Бўзатов”, Мўйноқ туманидаги “Мўйноқ” чорвачилик кластерлари ҳамда Тахтакўпир туманидаги “Сейта” чорвачилик қорхонаси томонидан 5,5 минг бош қорамолга мўлжалланган 25 та чорвачилик комплексини қуриш бошланиб, 2020 йилнинг ишига қадар тўлиқ ишга тушириш мўлжалланмоқда. Шунингдек, қарорда Қорақалпоғистонда чорвачиликка ихтисослаштирилган тадбиркорлик субъектларига, уларнинг кредит бўйича қарздорлиги тўлиқ қопламагунча истисно тариқасида давлат жамғармаси кафилигидан фойдаланишга рухсат берилмоқда. Бугунги кунда жамғарманинг компенсация ва кафилигидан фойдаланган 52 та тадбиркор четдан ушбу шартларда яна 862 бош молларни олиб келиш истагини билдирган.

Қорақалпоғистонда чорвачиликни ривожлантириш бўйича бошланган ишлар амалий натижаларини кўрсатмоқда. Республиканинг 4 та туманида тупланган бой тажрибанинг бошқа ҳудудларга ҳам кенг татбиқ этилиши эса янги иш ўринлари яратилишига, аҳолининг сифатли гўшт ҳамда сут маҳсулотлари билан янада тўлиқ таъминланишига ижобий таъсир кўрсатади.

Хонадон хазинаси

Барно МИРЗАМОВА,
Олий Мажлис Қонунчилик
палатаси
Аграр ва сув хўжалиги
масалалари қўмитаси аъзоси

Сўнгги йилларда аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланиш бўйича қабул қилинган ҳужжатлар асосида бир қатор муҳим таъкилий тадбирлар амалга оширилмоқда. Жумладан, маҳаллаларда томорқа билан шугулланадиган алоҳида лавозим жорий этилди, шунингдек, аҳолига уруғлик ва қўчат етказиб бериш, хизматлар кўрсатиш бўйича “Томорқа хизмати” қорхоналари фаолияти йўлга қўйилди.

Бундан ташқари, томорқада янги лойиҳаларни амалга ошириш учун Фермерлар кенгаши ҳузурида жамғарма ташкил этилиб, бу аҳоли даромадлари ошишига, кўлаб иш ўринлари яратилишига хизмат қилмоқда. Президентимизнинг 2020 йил 30 июндаги “Аҳоли томорқаларидан фойдаланиш самарадорлигини оширишнинг қўшимча чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори томорқачиликни янада ривожлантиришга, етиштирилган ҳосилни нест-нобуд қилмасдан

Синовли кунларда ҳам томорқадан самарали фойдаланилади

бозорини топишга, аҳолининг кўпроқ даромад олишига, экспортбop маҳсулотлар етиштиришига янада кенгроқ йўл очади. Қарорда томорқа ерларидан самарали фойдаланиш, “Томорқа хизмати” МЧЖ моддий-техника базасини мустаҳкамлаш, фаолиятини янада кенгайтириш ва аҳоли томорқаларини хизматлари билан қамраб олиш даражасини ошириш белгиланган. Шунингдек, маҳсулотларни экспорт қилиш имкониятларини янада кўпайтириш борасида қатор вазирликлар олдида аниқ вазифалар қўйилди.

Эндиликда тегишли вазирлик ва ҳокимликлар аҳоли томорқаларига кафолатланган қўчат ва уруғларни тизимли етказиб беришни ташкил этиш учун “Томорқа хизмати” МЧЖ-ларга иссиқхона, совутичли омборхоналар, чорвачилик маҳмуалари қўриш учун асосланган ҳисоб-китобларга мурофий, ер майдонини ажратиб беришда кўмаклашади. Шунингдек, кластер усулида фаолият юритадиган “Томорқа хизмати” МЧЖларга 3 йил муддатга кредит ёки кейинчалик сотиш ҳуқуқи билан уларнинг устав капиталига улуш ажратди.

Қарорда аҳоли томорқаларида етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш учун 20-30 тонналик кичик ҳажмли совитгичлар барпо этиш учун кредитлар ажратилиши ҳам белгиланган. Хусусан, тижорат банклари билан биргаликда уч ой имтиёзли давр билан Марказий банкнинг асосий ставкасида бир йил муддатга 4 фоиз

банк маржасини ҳисобга олган ҳолда, аҳоли томорқаларидан самарали фойдаланиш йўналишида 2 миллион сўмга Оилавий тадбиркорлик маркази ҳуқуқсизимиз онлайн тарзда томорқа ер эгаларига микрокредитлар ажратиш механизми жорий этилмоқда.

Бундан ташқари, қарорда бугунги қоронавирус пандемиясининг салбий оқибатларини юмшатиш мақсадида озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажминини ошириш учун аҳоли томорқаларидан икки марта ҳосил олишни ташкил этиш вазифалари белгиланган. Мақсад — синовли кунларда томорқалардан самарали фойдаланган ҳолда, аҳоли даромадларини ошириб бериш, фуқароларни қамбағалликдан чиқаришга яқин кўмакчи бўлиш.

Ҳудудларда масъулар томонидан олиб борилаётган ўрганишлар қараёнида аҳоли ўз томорқаларидан қай даражада фойдаланаётгани, қандай муаммолар борлиги, уларни бартараф этишда нима қилиш кераклиги каби масалаларга ечим топишга ҳаракат қилинмоқда. Эътиборлиси, мазкур қарор билан бу каби муаммо ва масалалар ечимини ижобий ҳал этилади. Муҳими, аҳоли томорқаларига қўчат ва уруғлар етказиб бериш, етиштирилган маҳсулотлар бозорини топиш, экспортга йўналтириш, сув таъминоти оғир ҳудудлардаги аҳоли томорқаларида артезиан қудуқлар қазии, ихчам иссиқхоналар қуриш ва техника олишда барча имконият ва имтиёзлар яратиб берилади.

Онлайн семинар

Адабиёт эшиклари очилган кун

Муножат МҲМИНОВА,
“Янги Ўзбекистон” мухбири

“Зомин қалдирғочлари”...
Кўлаб ижодкор ёшлар
иштирок этишни орзу
қилган ушбу семинарда
бугунгача қарийб 3000
нафар ёш ижодкор
кашф қилиниб, адабиёт
оламига кириб келди.

Бу галги қалдирғочлар эса пандемия туфайли Зомин тоғларида эмас, “ZOOM” платформаси орқали онлайн семинарда иштирок этди. Энг муҳими, мазкур тадбирга қизгин тайёргарлик қўрилди ва юқори савияда ташкил этилди.

Унда Қорақалпоғистон Республикаси, Тошкент шаҳри ва вилоятлардан 58 нафар ёш ижодкор ҳамда Қозғистон,

Қирғизистон, Тожикистон, Афғонистондан 12 нафар иқтидор эгаси ўз маҳоратларини намоён этди.

Семинар аввалида бир гуруҳ ёзувчи-шоирлар Адиблар хиббонида Алишер Навоий хайкали пойига гул қўйиб, шоир хотирасига ҳурмат бажо келтирди. Шундан сўнг Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, халқ шоири Сирожиiddин Саидов кириш сўзи билан анжуманини очиб берди. Ўз нутқида у республика ёш ижодкорларининг Зомин семинари бир неча йиллардан буён истисноддори ёшларни кашф қилишда муҳим аҳамиятга эга бўлиб келаётгани, Марказий Осиё давлатларидан ҳам ёш ижодкорлар иштироки, аънавий семинар қамрови янада кенгайтирилгани манмуният билан таъкидлади. Шоир бутун дунёга тарқалган “Covid-19” пандемияси туфайли бу галги семинар тадбирлари онлайн тарзда ўтказилаётганини қайд этиб, иштирокчилар, устозлар, таъкилий гуруҳ аъзолари ва барча кузатувчиларни адабиёт байрами билан табриклади.

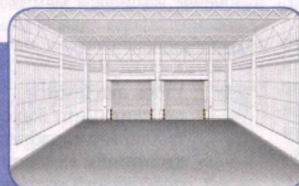

Ўзбекистон Республикаси Президентининг

“БўШ ТУРГАН ОБЪЕКТЛАРДАН САМАРАЛИ ФОЙДАЛАНИШНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА АХБОРОТ-КОММУНИКАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИНИ КЕНГ ЖОРИЙ ЭТИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ ТЎҒРИСИДА”ги қарори қабул қилинди

Қарорга мувофиқ

Давлат активларини бошқариш агентлигининг ҳудудий бошқармалари ҳузуридаги “Давлат мулкини ижарага бериш маркази” ДУК негизига Агентлик ҳузуридаги Бўш турган объектлардан самарали фойдаланишни ташкил этиш маркази ва унинг ҳудудий бошқармалари ташкил этилди.

Марказ бўш турган объектлардан самарали фойдаланиш бўйича қурилаётган чоралар тўғрисида ҳар йили 1 апрелга қадар Вазирлар Маҳкамасига ахборот киритиб боради.

Марказнинг асосий вазифаларидан бири мулкчилик шаклидан қатъи назар, барча тоифадаги бўш турган нотураб бино ва иншоотларни, фойдаланилмаётган ишлаб чиқариш майдонларини аниқлаш ва ҳисобини юритиш, шунингдек, давлат мулки объектларини ижарага беришни ташкил қилиш ҳисобланади.

Марказ давлат бошқарув органи ҳисобланади ва давлат органларидан, шу жумладан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлардан ҳамда бошқа ташкилотлардан зарур бўлган ахборот ва материалларни сўраб олиш ҳуқуқига эга.

2020 йил 1 сентябрдан:

барча аукцион савдолари натижалари QR-кодни қўллаш орқали расмийлаштирилади;

“E-IJRO AUCTION” тизимида қуйидаги тартиблар жорий қилинади:

аукционда шахсини идентификациялаш имконини берувчи мобил иловалар орқали иштирок этилади;

давлат мулкини ижарага бериш шартномалари электрон шаклда икки томонлама тузиш орқали расмийлаштирилади;

савдоларда мавжуд бўлган лотлар ҳақида батафсил маълумотларни ўз ичига олувчи доимий янгиланиб турадиган ва Агентликнинг расмий веб-сайтида жойлаштирилган электрон каталог яратилади.

Рақамлаштириш жараёнида атамалардан қандай фойдаланган маъқул?

Нурулла АБДУЛЛАЕВ,
ахборот технологиялари ва коммуникацияларини
ривожлантириш вазири маслаҳатчиси

Бугун “рақамли” ёки “рақамлаштириш”, “электрон ҳукумат” сўзлари инсон ҳаётининг ҳар бир жабҳасига кириб улгурди. “Рақамли телевидение”, “рақамли иқтисодиёт”, “аграр соҳани рақамлаштириш”, “ахборот тизими” шулар жумласидандир. Бу рўйхатни узоқ давом эттириш мумкин.

Бу каби тушунча, сўз ва атамаларнинг кириб келиши жараёнида бир қанча саволлар туғилади: ҳўш, ахборот-коммуникация технологиялари соҳасига оид сўз ва атамаларнинг маъносини ҳаммамиз ҳам тушунамизми ёки тўғри талқин қила оламизми?

Замонавий технологияларнинг кундалик ҳаётимизга кириб келиши, хорижий давлатлар билан ўзаро манфаатли ҳамкорлик натижасида тилимизга кириб келаётган янги сўз ва атамаларни аслича қабул қилиш керакми? Ёки уларнинг ўзбек тилидаги муқобилини яратиш мақсада мувофиқми?

Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган маданият ҳодими Нозим Комил айтганидек, “Мана, масалан, велосипед, машина, поезд, самолёт деган атамаларнинг муқобили борми? Йўқ. Чунки мен юқорида номларини тилга олган нарсалар илгари бизда бўлмаган. Демак, бу атамаларнинг муқобили бўлиши ҳам мумкин эмас. Уларни аллакандай сўнғий номлар билан аташ гирт нодонлик. Бу сўзлар аллақачон тилимизга ўрнашиб бўлган ва беминнат хизмат қилиб келмоқда. Эсимда, 1989 йили ўзбек тилига давлат тили мақоми берилиши билан тилини бутунлай “тозалаш” тарафдорлари ҳам пайдо бўлди. Аэропортни тайёрагоҳ, самолётни учоқ, институтни олийгоҳ, илмий-тадқиқот муассасаларини илмгоҳ дейиш расм бўлди. Аммо бу ҳол узоққа чўзилмади. Тилимиз бу атамаларни ҳам қиллолмади. Яна ўз ўзини “Ешлик” олд” (“Ешлик” журнали, 2016 йил, 1-сон).

Албатта, ажнабий атамаларнинг ўзбек тилидаги муқобилини топиш ва уни муомалага кириштириш яхши, аммо баъзи ҳолатлар бори, уларга кўз ююлмаймиз. Шунинг учун етти ўлчаб, бир кесган маъқул.

Масалан, “электрон давлат хизматлари кўрсатадиган бир ташиқлотнинг ахборот тизимини иккинчи ташиқлотнинг ахборот тизимига интеграция қилиш” деганда нимани тушунасан?

Мазкур гапдаги “интеграция” сўзи лотин тилидаги “integratio” сўзидан олingan бўлиб, “қайта тиклаш”, “тўлдириш”, “боғлаш, улаш” маъноларини билдиради. Демак, фойдаланаётган матимизнинг маъно-мазмунидан келиб чиқиб, ушбу сўз маъноларидан керагини оламиз. Бу гапнинг маъноси икки тизимни бир-бирига боғлаш, улаш, мувофиқлаштириш эканини тушунамиз.

Ёки бўлмаса, *мобиль* алоқа хизматлари. Бу сўз инглиз тилидаги “mobile” сўзидан олingan бўлиб, “ҳаракатчан”, “чаққон”, “қўчма”, “ўзгарувчан”, “бекдор” деган маъноларни билдириркан. Яна бир маъноси одамлар ўртасидаги мулоқотни таъминлаш учун фойдаланиладиган кичкина симсиз телекоммуникация қурilmасига нисбатан ишлатилади. Шу билан бирга, уни “уяли телефон” билан адаштирмаслик зарурлиги қайд этилган.

Биз эса бу сўзни ўзбек тилида “уяли” деб биламиз. Ҳўш, энди айтинг-чи, “мобиль” сўзини ҳамма жойда “уяли” деб ишлатиш мумкинми? Сўз маъноларидан келиб чиқсак, йўқ. Чунки *мобиль* сўзининг маъноси биз уйлагандан, биз тушунгандан кўра кенгроқ.

Бугун аҳолига қўлайлик яратиш, халққа қўрсатилаётган электрон давлат хизматларининг сифатини янада ошириш мақсадида “Электрон ҳукумат” доирасида “идоралараро интеграция платформалар” яратилмоқда. Бу ерда “идоралараро” деган сўздан бир нечта идора ҳақида гап кетаётганини тушуниб оламиз. Шу ўринда бу тушунчани “идоралараро мувофиқлаштирилган майдонча”, дейиш ҳам мумкин. Лекин ахборот-коммуникация технологиялари соҳаси

мутахассисларини тайёрлаш жараёнида, асосан, рус ва инглиз тилидаги манбалардан фойдаланилгани учун оддий аҳоли у ёқда турсин, мутахассисларга ҳам бунчи тушунириш осон эмас. Улар учун биринчиси маъқул ва тушунарлироқ.

“Интерактив давлат хизматлари” деган тушунча ҳаётимизга янада чуқурроқ сингиб бормоқда. Бу ўриндаги “интерактив” сўзи “бир-бирига таъсир кўрсатувчи” маъносини билдиради. Шундан келиб чиқиб, “ўзаро мувофиқлаштирилган/бирлашган давлат хизматлари” дейиш тўғри бўлади, менимча.

Коммуникация сўзи лотинча бўлиб, жамлаш, боғлаш, умумлаштириш, ҳабар/маълумот/факт/ахборот алмашиш, алоқа қилиш каби маъноларни билдиради. Лекин биз бу сўзнинг ўзбек тилидаги маъноларидан кўра, унинг ўзини ишлатишни афзал деб биламиз.

Жуда кўп иллардан буён “абонент” сўзини ишлатамиз. Сирдан олиб қараганда, бу сўз ўзбекчадек бўлиб кетган. Тилимизга ўзлашиб улгурган. Аслида бу сўз француз тилидаги “abonner” сўзидан олingan бўлиб, “обуна бўлмоқ” маъносини билдиради. Ўзбек тилида эса уни “мижоз”, “фойдаланувчи” дейиш мумкин. Лекин биз бу сўзлардан фойдаланмаймиз. Чунки бу сўз қонимизгача сингиб кетган.

“Онлайн эфир”, “онлайн радио”, “онлайн телевидение”, “онлайн дўкан”, “онлайн ўқитиш” каби тушунчалар ҳам жуда кўп қўлланмоқда. “Онлайн” сўзи ишлатилган жойда интернет алоқаси мавжудлиги тушунилади. Демак, уйдан туриб, бу хизматлардан фойдаланиш мумкин. Ҳўш, бу сўзнинг биз билган “жонли”, “тўғридан-тўғри” маънолари мазкур ҳолатларга мос келадими?

“Виртуал” сўзини кўпчиная алоқа шакли маъносига ишлатамиз, яъни виртуал алоқа. Бундай мулоқот жараёнида сиз ҳамсуҳбат билан бевосита эмас, телефон ёки интернет ёрдамида фикр алмашасиз. Ҳўш, бу жараёни ўзбек тилида қандай атаймиз?

“Жойстик” — қайсидир тизимга координатлар киритишга мўлжалланган қурilmа. У пластмасса ғилоф шаклида ясалган бўлиб, унга тик равишда дастак ўрнатилади. Жойстик автоматлаштиришнинг турли соҳаларида ва компьютер ўйинларида ишлатилади (замонавий компьютер технологияларида оид атамаларнинг русча-ўзбекча изоҳли лугати. “UNICON.UZ” ДУҚ, 2015.).

Ҳаммамизнинг уйимизда телевизор бор. Маҳаллий ва хорижий телеканаллар орқали эфирга узатилаётган дастурларни мириқиб томоша қиламиз. Шу жараёнда “телевизор”, “телевидение”, “антенна” каби сўзлардан фойдаланамиз.

У ўз тили, шунингдек, араб, форс, ҳинд-урду тилларини мукаммал эгаллашдан ташқари, рус, француз, инглиз тилларини, энг қадимий финикия, яҳудий, сурёний, юнон ёзувларини билган.

Туркистонда XX аср бошида шаклланган жадидчилик ҳаракатининг йирик ва толмас намоёндаларидан бири Исҳоқхон Ибрат водийда илк кутубхона ва матбаага асос солган, янги усул мактаблари ҳамда уларга дарслик чоп этишга бош бўлган.

ТАРИХ ВА ИБРАТ

Дона ЗИБЕВА,
Тарих институти бўлим бошлиғи, тарих фанлари доктори, профессор

“Фаргона тарихи”, “Маданият тарихи” асарлари муаллифи бўлмиш улуг бобомизнинг тарихчи сифатидаги қарашлари, билимлари кўпчиликда қизиқиб уйғотиши турган гап.

Ибратнинг тарихий асарлари Кўкон хонлиги тарихчилик мактаби аъёналарининг мустанлақчиликлilik шароитидаги ўзига хос давомин, янги босқичи сифатида намоён бўлган. Негаки, 1876 йили Кўкон хонлиги тугатилгандан сўнг Туркистонда ҳикм сурган мустанлақчилик тузум шароитида хонлиқнинг сўнгги йиллардаги тарихига нисбатан ошкора танқидий қарашлар дадил илгари сурила бошлади. Айниқса, Худойберқон давридаги мураккаб ва зиддиятли сиёсий жараёнларга, ташқи душманга қураш воқеалари, мағлубият сабабларига алоҳида эътибор қаратилди.

Ибрат ўз асарларида тарихий жараёнларни ҳолисона ёндашуви, аъённавий тарихчиликка хос назм ва нарс уйғунлиги, гўзал ифодалар, кенг мушоҳадалар асосида баён этиш санъатини намоён қилди. Бунда унинг кенг дунёқарашли, Шарқ ва Ғарб мамлакатларига узоқ сафарлардаги орттирган тажрибаси, эгаллаган диний ва дунёвий билимлари, қиёсий таҳлиллари, бой ички маданияти муҳим роль ўйнади.

Тарихчи Ибратга бугунги тарихчи олимлар ҳам ҳавас қилсалар, ундан ўргансалар арийдил. У ўз тили, шунингдек, араб, форс, ҳинд-урду тилларини мукаммал эгаллашдан ташқари, рус, француз, инглиз тилларини, энг қадимий финикия, яҳудий, сурёний, юнон ёзувларини билган. Бундай қўламадаги кўпчилиги тарихчи олим бугунги Ўзбекистонда топиламан керак. Ҳолбуки, ўзбек миллати ва давлатчилиги ўтмишини астойдил ўрганамаган деган ҳар қандай мутахассис, аввало, қатор шарқ ва ғарб тилларини билиши керак. Демак, Ибрат эндиги тарихчилар авлоди учун катта тартидир.

Буюк бобомизнинг тарихчиликдан мударо борасидаги қарашлари ҳозир соҳани қийнаб келаётган боз саволга ўзига хос жавобдир, деб ишонамиз: “..Тарихини ёзмадан мақсад изхори ҳунар ёки мусанниф қаторига кирмак ёки таъмаи тарихчилик йўлидан бўлмай, балки бани башарини(нг) тирикликл қилиш, сановат ва зироатлари, маданият ва бадавиятларини халқларга қўрсатмақдур... Биздан кейин келадиганлар ўтганларни(нг) турмуш ва қилмуш ва билмуш ишларидан ибрат олсун. Ўз

замони билан ўтган замонни торозу қилиб, вазинини билсун учун ва ҳам илми тарих бир илми таърифдур”.

Ўтмишни ўрганишга катта масъулият билан ёндашган аллома тарихий воқеалар, ҳужжатларни ҳолис баҳоллашга алоҳида эътибор беради. Хусусан, “Тарихи Фарғона” асарида Кўкон хонлигида Муҳаммад Алихон ҳукмронликл қилган даврда (1842 йилда) Бухоро амири Насруллохнинг Кўконга ҳужуми, шаҳарни талаб, халқни хонавайрон қилгани, буюк шоира, мутафаккир, давлат арбоби Нодирабегимнинг фожияли қисмати, унинг норасида набибаларининг амир Насруллох томонидан ўлдирилиши воқеасини замондошлар хотиралари асосида баён қилар экан, унга нисбатан нафратини яшира олмайди.

Мазкур воқеалар баёнида ўша давр шоирларининг бу мудҳиш воқеага бағишланган асарлари, марсияларидан намуналар келтириш орқали мазкур ҳодисаларга нисбатан замондошлар муносабатини ҳам очиб беради.

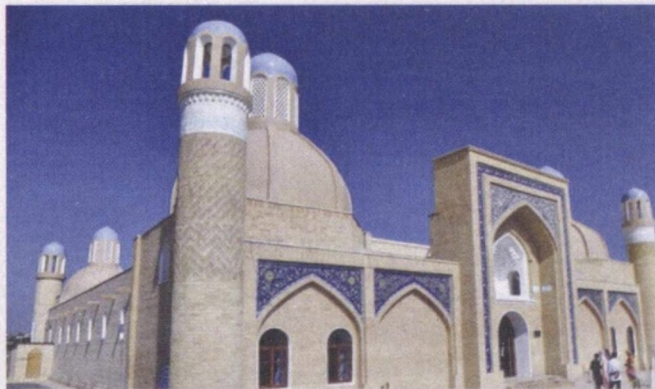
Ибрат Кўкон хони Умархоннинг шоирликл иқтидорига юқори баҳо беради, уни одил хон сифатида таърифлайди. Умархон даврида илм-фан, маданият ва адабиёт-санъат, саройда ижод қилган Фазлий Намангоний, Султонхон тура Адо, Хикмат, Афсус, Гулҳанӣ, Махмур, Ҳозик, Ғозий, Нодир каби шоирлар ҳақида қимматли маълумотлар беради.

“Тарихи Фарғона”да Кўкон хонлигида ҳукмронликл қилган хонлар фаолиятига имкон қадар даврий изчилликда тўхталиб ўтишга ҳаракат қилинган. Хусусан, Ибрат Кўкон хонлигининг сўнгги ҳукмдори Худойберқон фаолиятини тўрт босқичга бўлиб, дастлаб унинг тахтга келиши тарихи, амалга оширган ижобий ишлари, кейин эса Россия империяси истилоси давридаги йўл қўйган хатолари, истилонинг фожияли оқибатларини ёритади.

Ўз асарида муаллиф географик маълумотларга ҳам алоҳида эътибор қаратади. Фарғона водийси, ундаги шаҳар ва қишлоқлар табиати, уларни ўраб турган қўшни давлатлар, тоғлар, ўлкадан оқиб ўтадиган дарёлар, иқлими, ҳавоси, ерлари, ҳайвонот дунёси, водийда яшайдиган халқлар, ҳунармандчилик, зироатчилик, савдо-сотик ишлари, ер ости қазилма бойлиқларига атрофчила тўхталиб ўтади. Масалан, Чуст шаҳрининг географик жойлашуви, ҳўжалиги, табиати, суғориш тизими, богдорчилиги, экинлари, ҳунармандчилиги, савдо-сотиги, сановати, дўппилари, пичоқларига таърифлайди.

Асарда Кўкон, Наманган, Марғилон, Андижон шаҳарлари тарихи, улар номларининг маъноси, жойлашуви, топография ва топонимикаси, келиб чиқиши тарихи, маҳаллалари, табиати, зибратохлари, рўй берган табиий офатлар ҳақида қизиқарли маълумотлар келтиради.

Ибрат ўша даврдаёқ Фарғонанинг энг қадимиги тарихи Кўбога (Куба) бориб тақабилгани, Аҳсиқент унинг қадимги пойтахти бўлганини кўрсатиб ўтади. Унинг қайд этишича, “Мусылмонлар асарида Марғилоннинг пойтахти Ермозор бўлиб, Намангоннинг пойтахти Турақўрган, Андижоннинг пойтахти Аска” бўлган. Унинг Фарғона водийси шаҳарлари хусусидаги кўп фикрлари бугунги кунда археология тадқиқотлари давомидида ўз тасдиғини топтоқда.

Ибрат ўз асарида водий ахлининг машғулотлари ҳақида ҳам маълумотлар беради. Унинг таърифлашича, “Фарғона бир мамлақати қадим ва аҳолийи надим ўлиб, ... ҳар санада неча минг сўмлик мансуҳот ифак, атлас ва адрас ва бекасаб ва шохӣ атроф-акнофта торқолмоқда эди. Бухородан то Ҳиндустон ва Арабистонгача бу Фарғона ашўлари жорий эди. Бу Фарғона ахлида бир хил калимлари бўлулки, исмини хидир шохӣ дерлар. Қиймат-да, рангда, маҳкамликда ва тозаликда Кошғару қипчоқий, қирғизий ва қорақалпоқий калимлардан икки чанд баҳода сотилур”.

Асарда бошқа шаҳар ва қишлоқлар ҳақида ҳам қизиқарли этнографик ва географик маълумотлар берилади. Ушбу асарнинг тили содда, ўша давр адабий тил меъёрларига тўла риоя қилинган ҳолда яратилган бўлиб, услубий жиҳатидан Заҳриддин Бобурнинг “Бобурнома” асариға ўхшаб кетар эди.

Ибратнинг адабликл фаолиятида маърифатпарварлик масалалари билан бир қаторда замонавий ва тарихий воқеаларга ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Унинг маҳаллий матбуот саҳифаларида чоп этилган мақоалаларида кўхна Аҳсиқент тарихи (“Фарғона вилоятидаги кўхна шаҳар — Аҳсиқент тарихи”), эски мактаблар фаолияти (“Эски мактаблар хусусида”), Тошкентга сафар таассуротлари (“Тошкент сафариданги маълумотларим”), Кўкон-Наманган темир йўлининг очилиши билан боғликл тафсилотлар, маҳаллий лавозимларга сайловлар (“Наманганда маҳаллий лавозимларга ўтказилган сайловлар хусусида”) каби масалаларга тўхталади.

Ибратнинг ушбу мақоаларида нафақат тарихий, балки ўз замонасининг ижтимоий-иқтисодий муаммолари ҳам кўтарилган. Хусусан, қозилик лавозимига 1910 йили ўтказилган сайлов муносабати билан Ибрат ўз мақоаларида ўғри, порохўр, ўзравон шахслар қози ёки мингбоси бўлиб олишларига кенг йўл очиб берган мустанлақа қонун-қоидаларини кескин ва дадил танқид қилади. “Қарз” деб номланган шеърда эса мустанлақа тузуми асосатлари, адолатсиз солиқ сиёсати, қимматчилик, очарчилик туфайли бардоши қурган халқнинг оғир аҳволи, ўлка пахта хомашёси базасига айлантирилган шароитда пахта таннарихи камайитирилиши, деҳқонларнинг қарзга ботиши ва бир парча ерларини ҳам сотишга мажбур бўлганлари ўз ифодасини топган.

Ибратнинг тарихий билимлари унинг “Жоме ул-хутут” (“Ёзувлар йиғиндиси”) асарида янада кенг намоён бўлган эди. Ёзув тарихига бағишланган ушбу асарда энг қадимги миҳхат пайдо бўлгандан XX аср бошларигача бўлган 40 дан ортқ хат ва ёзув тури ҳақида изчил маълумотлар берилган. Асарда дунёнинг турли мамлакатларида юзага келган ёзувлар, уларнинг хусусиятлари, тарихи ҳақида берилган маълумотлар Ибратнинг нафақат ўз ватани, балки жаҳон тарихи ҳамда маданиятидан ҳам яхши хабардор бўлгандан далолат беради. Ибрат бу ёзувларнинг нафақат тарихи, балки уларни ёзиш санъатидан ҳам хабардор бўлиб, хаттот сифатида катта тажрибага эга эди.

Исҳоқхон Ибрат ўз даврининг етук мутафаккири, серқирра олим, маърифатпарвар инсон сифатида ўзбек тилшунослиги, тарихи, маданияти, маънавий меросида чуқур эди қолдирган алломалардан бири эди. Унинг тарих фани олдидаги хизматлари ҳам эътироф ва эътиборга лойиқ. Аммо бир умр миллатга ва илм-маърифатга хизмат қилган бу аллома совет даври қатгонларининг қурбони бўлди.

Сўнгги йилларда Исҳоқхон Ибратнинг миллатимиз ва давлатимиз учун қилган беминнат ва тенгсиз хизмати юзага чиқди. Жонқуяр аллома туғилиб ўсган ва фаолият кўрсатган юрда бунёд этилган бог, чет тилларни ўрганишга ихтисослашган мактаб-интернат, ўрнатилган ҳайкал, чоп этилган асарлари улуг аждодимизнинг илмий-ижодий мероси ҳамда хотирасини яна ўз халқига қайтариб берди.

ИПАК ВА ПАХТА
4 МИНГ ЙИЛЛИК ТАРИХГА ЭГА

Қадимги Хитой адабиётида икки сўз — тут дарахти ва ҳўжалик доимо бирга ишлатилган.

Ўзбекистон Фанлар академиясининг Археология институти ва Хитой фанлар академияси Умуртқалар палеонтологияси ва палеоантропология институти ўртасида тузилган илмий ҳамкорлик шартномасига кўра, 2017 йилнинг кузида Сурхондарё вилояти Музработ туманида жойлашган бронза даврига оид (милoddан аввалги II минг йилликнинг бошлари) ноёб археологик ёдгорлик — Сополлитепада хитойлик ҳамкорларимиз билан қўшимча дала изланишлари олиб борилди.

Изланишлар қутилганидан ҳам аъло натижаларни берди, яъни Амударёнинг ўрта ҳавзаси вилоятларида (Ўзбекистоннинг жанубий ва Афғонистоннинг шимолий вилоятларини қамраб олган Бактрия ҳамда ҳозирги Туркменистоннинг Мурғоб водийсини ўз ичига олган Марғиёнада) бронза даврида тутзор далалар бўлганлиги ва улар тўғрисида ипакчилик ҳўжалиги ривожлангани кузатилди.

Одатда тут дарахти барглари азотли ўсимлик моддасига бой бирикмалардан иборат бўлиб, барг билан озикланадиган ипак куртидан ипак тола ҳосил бўлишига сабаб бўлади. Тут дарахти ипак куртига озуқа манбаси бўлишдан ташқари, муҳим витаминлар ва қандаг бой меваси билан ҳам фойдаланилди. Унинг мевасидан тўйимли овқат сифатида фойдаланиш, шунинг тейёрлаш ёки сирка олиш мумкин. Шунингдек, тут дарахтининг серберг новдалари ипак куртининг пилла ўраши учун ҳам қўлай.

Сердаромад ипак куртини боқиш технологияси ва ипакчилик дастлаб Хитойда кашф этилган. Фанда эса ипак куртининг уруғи ва уни боқиш технологияси кейинчалик Ўрта Осиёга олиб келинди, Осиё ва Европада Синьцзян орқали бундан 2200 йил аввал Хан династияси даврида кириб келган, деган тасаввур ҳукмрон эди. Шунга қарамай, Хитойдан ташқарида, Хан династиясига қадар ҳам ипакчиликнинг Ҳиндистонда, археологик маълумотларга кўра, Ўзбекистонда ҳам бўлганлиги қайд қилинади. Масалан, Ўзбекистоннинг жанубий вилояти Сурхондарёда Сополлитепа, Жарқўтон каби ёдгорликлар ўрғанилиб, улар жанубий Ўзбекистон бронза давридан бошлаб қадимги деҳқончилик маданияти юксак даражада ривожланган Окс цивилизациясининг таркибий қисми эканлигини кўрсатди.

Айнан шу Сополлитепада бундан 50 йил аввал академик А.Асқаров томонидан табиий ипакдан ясалган мато қолдиқлари топилган эди. Бу ҳақда муаллиф бундан 30 йил аввал Пекиндаги халқаро анжуманда маъруза қилган. Аммо ипак мато маҳаллийми ёки қаярдан олиб келинганими, деган илмий баҳслардан анжуман қатнашчилари бир фикрга кела олмаган эди. Муаллифнинг таъкидлашича, Сополлитепанинг 1-, 14-, 35- ва бошқа қабрларидан ипак кийим парчалари топилгани, улар ўзоқ асрлар давомида тим қора рангга айланиб кетгани ҳақида ҳикоя қилинади. 1-қабрдаги ипак мато бир хил қуруқ ҳавосиз ҳароратда бўлгани боис, кийим парчаси ҳатто ўзининг яшил-қизил рангини йўқотмаган. Лекин қабрга ҳаво кирган, аста-секин мато ўз рангини йўқотиб, қорайиб кетгани таъкидланади. 1-қабрдан топилган кийим парчалари академик М.А.Ходжинова раҳбарлигидаги Тошкент тўқимачилик ва ёнғил санат институтининг "Материалшунослик лабораторияси"да таҳлил қилиниб, қабрдан топилган кийим парчалари жуда юмшак, эластик, тахлалаша мойил табиий ипак матоси экани ҳақидаги ҳулосага келинади.

Ўзбекистон Амударё билан Сирдарё оралигида, қадимги Буюк ипак йўлининг марказида жойлашган. Унинг бундай жойлашуви асосида қуйдаги учта муҳим илмий масалаларга эътибор қаратиш долзарбдир:

— биринчи, Ўзбекистонда қадимдан бугунгача

дой, арпа, тарик, шоли, пахта каби қишлоқ ҳўжалик маданий экинлари экилганлиги ва уларни Шарқий ва Ғарбий Осиё мамлакатлари қишлоқ ҳўжалигига узатишда Ўзбекистон манбавий ўчоқ бўлганлигини аниқлашга қаратилган тадқиқотлар керак.

Иккинчи, кейинги 5 минг йил ичида Ўрта Осиёнинг асосий қишлоқ ҳўжалиги маданий экинларининг нисбий ҳосилдорлигини аниқлаш ва сув ресурслари таркибидagi ўзгаришлар минтақанинг урбанистик жараёнларига қандай таъсир этганлигини аниқлаш зарур.

Учинчи, кейинги 5 минг йилликда юз берган глобал иқлим ўзгаришлари, бу ўзгаришларнинг Ўзбекистон қишлоқ ҳўжалигига таъсири ва инсониятнинг унга қандай мослашиб бориши масалаларини ўрганиш долзарбдир.

Тадқиқот олдига қўйилган бу долзарб масалаларнинг илмий ечимини топиш учун лаборатория тадқиқотлари ўтказиш ва уларни қуйдаги методлар орқали амалга ошириш кўзда тутилиши керак:

— археологик объектларнинг даврий санасини радиокарбон методи (AMS C14) билан аниқлаш. Бунинг учун археологик ва палеоботаник материалларнинг қўшимча радиокарбон ёшани олишти эришиш. Қадимги бошоқли ўсимликлар уруғидан AMS 14C методи орқали улар ёшани аниқлаб, бундан 5 минг йил аввалги қишлоқ ҳўжалиги экинларининг ҳосилдорлигини белгиллаш ҳам долзарбдир;

— ҳозирги замон қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотларининг янги методлар асосидаги таҳлили ва уларни қадимги уруғлар билан қиёсий солиштириш ҳосилдорлигидаги ўзгаришларнинг нисбий натижаларини ва суғориш даражасини аниқлашга ёрдам беради;

— иқлим таҳлилининг тиклаш методлари: қўл қатламларидан олинган нусхалардан фойдаланиш ҳамда Ўзбекистоннинг қадимги иқлимини тиклашда геомагнит

ва эволюцион ривожланиш теңденцияларини аниқлаш, шунингдек, Осиёнинг Шарқ ва Ғарб мамлакатлари билан ҳўжалик алмашув жараёнларини кузатиш бўйича тадқиқотлар олиб бориш;

— кейинги 5 минг йил давомида Ўзбекистонда ҳосилдорлиқнинг нисбий алмашувини кузатиш ва унинг жамиятдаги

кириш дарвозаси битта бўлиб, унинг жанубий томонида жойлашган. Тўрт томондан ўраб олган иккитадан коридорсимон блоклар эса 8 та. Сополлитепада бундай коридорсимон блоклар қалъа қурилишининг биринчи босқичида мудоффа ролини ўйнаган. Бироқ иккинчи босқичда улар мудоффа характерини йўқотган. Чунки

Сополлитепанинг учинчи кварталдаги 26-хонада ҳам кузатилди. Бу ерда ҳам пол устида таркиби ўхшаш ва характерининг сарғиш рангдаги горизонт палеоботаник материалларга бой қатлам чиқди. Унинг қалинлиги 30 см., ичидан қўллаб пахта чигити ва ёввойи ўсимликлар ҳамда маданийлаштирилган мевалар уруғи

Сополлитепа қалъасининг марказий қисмида баландлиги 80-90 см.ли кенг платформа-супа жойлашган бўлиб, қалъага жанубдан кирган магистрал йўл мана шу супага келиб тўхтайдди. Супанинг шимолий-шарқий бурчаги яхши сақланган, шимолий ва шимолий-ғарбий томонлари эса бузилган. Шимолий-шарқий қисмида стратиграфик кузатув қилиш мақсадида 3,5х2,5 метрли майдонда қазимша ишлари олиб борилди.

урбанистик жараёнларга таъсирини аниқлаш. Иқлимий ва экологик ўзгаришлар ечимини топиш ва ўзбек қишлоқ ҳўжалиги туғунини таҳлил этиш;

— таркибий хусусиятлар, ишлаб чиқариш жараёнлари ва уларнинг иқлимий ва экологик ўзгаришлар билан боғлиқ жиҳат

ташқи ҳавф кузатилмайдди, тинчлик. Шу боис, қалъа ташқи даҳлизининг (коридорининг) шимолий-ғарбий бурчаги 25-, 149-хоналарга бўлиниб, уларнинг майдонда ошакчада қад кўтарди. Қалъанинг мана шу бурчагида олиб борилган археологик қазимшалар давомида учта қурилиш босқичи кузатилди.

Сополлитепанинг биринчи қурилиш босқичида ташқи айланма даҳлиз қурилади.

Иккинчи босқичида 149-хонада қалинлиги 60 см.ли маданий қатлам ташкил топади. Бу қатлам ичида оловда куйган қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари уруғлари учрайди. Ҳатто оловда чала куйган пилла топилди. Пилла ичидан ипак курти чиқиб улгурмай, қисилиб қолган. Куйган, қўл аралаш маданий қатламда пилла курти туҳумлари, қорайиб кетган бошоқли ўсимлик доңлари ва куйган пахта чигити пўстлоғи қўллаб учради. Ўша даврда Сополлитепада ҳаёт гуллаб-яшнайдди.

Қазимша майдонининг учинчи қурилиш босқичида 149-хонада қалинлиги 20 см.дан кам бўлмаган сизот сувли қатлам ҳосил бўлган. Эҳтимол, бир мuddат 149-хона эгасиз қилиб, унинг ичиди сув босган.

Сополлитепа шимолий даҳлизининг 149-хонасидан шарқда 25-хона жойлашган. Унинг ўлчами 2х3м. Хона ичидаги қалин маданий қатлам 6 та майдда горизонтчаларга бўлинган. Уларнинг ўзига хос хусусияти шундаки, ҳар бир горизонт поли устида турли хил диаметрдаги (30 см.дан 60 см.гача) ўчоқ излари учрайди. Ўчоқлар атрофида археологик материаллар кам, лекин пол ўзасидаги қатлам 5-10 см. қалинликда палеоботаник материалларга бой. 6 та горизонтларнинг ҳар бирида шундай қатлам бор. Куйган горизонтларнинг энг юқориси устида 15-20 см.ли сизот сув босган қатлам ҳосил бўлиб, унинг устини учирма қўл босган. Палеоботаник материалларга бой қатламдан қўллаб мағизни қўллаб кетган 4 хил пахта навининг чигит пўстлоқлари топилди.

Хонадаги ўчоқ излари 149-хонадан 25-хонага ўтиш эшиги яқинида жойлашган бўлиб, хонанинг учдан бир қисmini эгаллаган. Учдан икки қисмида эса пахта чигитининг пўстлоғи ҳар бир горизонтда учради. Қиссадан ҳисса шуки, хона пахта ҳосилининг омборхонаси бўлиб, қиш мавсумида патриархал уруғ аъзоларининг аёллари чигитдан пахта толасини ажратиб олиш билан шуғулланган.

Бундай манзарали ҳолат Сополлитепа кварталларининг (улар 8 та) ҳар бирида бўлганига шубҳа қилмасам ҳам бўлади. Чунки худди шунга ўхшаш манзара

топилди. Бу хона икки полли, поллар юзасидаги қатлам ҳақиқатан палеоботаник материалларга тўла.

Сополлитепа қалъасининг марказий қисмида баландлиги 80-90 см.ли кенг платформа-супа жойлашган бўлиб, қалъага жанубдан кирган магистрал йўл мана шу супага келиб тўхтайдди. Супанинг шимолий-шарқий бурчаги яхши сақланган, шимолий ва шимолий-ғарбий томонлари эса бузилган. Шимолий-шарқий қисмида стратиграфик кузатув қилиш мақсадида 3,5х2,5 метрли майдонда қазимша ишлари олиб борилди. Маълум бўлдики, платформа-супа атрофи тўғри тўртбурчакли дев хомғишлар билан ўраб чиқилган. Улар бир неча қатордан иборат бўлиб, қалинлиги 1 метрдан кам эмас. Девор ички томони бўйлаб, узунаси 3,5 метргача, чуқурлиги 1 метр хандақ қазилди. Қазилма майдондаги материк устида 50 см.лик органик қолдиқларга бой қўлмир аралаш қўл қатлами кузатилди. Платформа-супанинг узунлиги шарқдан-ғарбга 13,50 метр шимолдан жанубга 8,5 метр.

Шундай қилиб, Сополлитепа режа тарихида илк бор мағиз ўтказадиган марказий майдон очилди. Бу меъморий аънананинг ривожланиши Жарқўтон оташпарастлик ибодатхонасида кузатилди.

Авалги тадқиқотларда Сополлитепада оташпарастликка хос топиниш алтарчалари патриархал оилавий бўлиб, умумқишлоқ аҳолиси бирга тўпланиб ўтказадиган марказий диний илоҳий майдон бўлмаган, деган ҳулосага келинган эди. Аммо Сополлитепа марказий майдонда олиб борилган қазимша натижалари шуни кўрсатдики, Сополлитепанинг марказий платформа-супа майдони умумқишлоқ миқёсида эркин деҳқон жамоаларининг ибодат йиғинларини биригилда ўтказадиган марказий майдони, археологик ибора билан таърифлаганда, умумжамоа ибодатхонаси бўлиб чиқди.

2017 йилда Сополлитепанинг қайси бир ҳудудда қазимшалар олиб бормайлиқ, 30-50 см. қалинликдаги органик моддалар аралаш маданий қатламни учратдик. Бу маданий қатламларда маданийлаштирилган бошоқли ўсимликларнинг куйган доңлари, яъни бугдой, арпа, тарик, нўхат, пахта чигити учради. Бу эса бронза даврида қишлоқ ҳўжалиги экинларини экиш, парвариш қилиш юқори даражада бўлганлигидан далолат беради.

Энг муҳими, ҳатто эски қазилма тўпоққ уюмларини ўта майда қўзли илмий-техника аппаратида тоза сувага солиб ювилганда, улар ичидан тут

Иккинчи босқичида 149-хонада қалинлиги 60 см.ли маданий қатлам ташкил топади. Бу қатлам ичида оловда куйган қишлоқ ҳўжалиги маҳсулотлари уруғлари учрайди. Ҳатто оловда чала куйган пилла топилди. Пилла ичидан ипак курти чиқиб улгурмай, қисилиб қолган.

меваси уруғи, пилла курти личинкалари, жийда ва бодом данаклари, узум ва анжир уруғларига бой палеоботаник материаллар топилди. Улар лаборатория таҳлилларидан ўтказиш учун Хитой Фанлар академияси Умуртқалар палеонтологияси ва палеоантропология институтига (профессор Жоу Синг) юборилди. Хитойдан келган лаборатория таҳлиллари асосида ушбу мақола илмий-оммабоп шаклда ёзилди.

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси академиги И.Абдурахмонов раҳбарлигидаги Геномика ва биоинформация марказига топилган пахта чигитидан бир неча намуналарни параллел ўрганиш учун берилди. Уларни ўрганиш билан марказ лабораториясининг етакчи ходими, биология фанлари доктори, профессор З.Бўриев шуғулланди. У берган илмий ҳулосада қуйдагича ёзилган: "Ўрганиш учун берилган пахта чигити нусхалари ташқи қўринишда ҳақиқатан "ғўза" деб номланган пахта чигитига ўхшайди. Аммо чигитнинг мағизи (ДНҚ) куйиб кетган. Шунинг учун пахта навини аниқлаш мумкин бўлмади".

Шундай қилиб,

Сополлитепа маданий қатламларидан пахта чигитининг кенг қўламда топилиши Ўрта Осиё, хусусан, Ўзбекистон ҳудудлари Ҳиндистон ва Миср каби қадимги Шарқда пахтачилик маданиятининг марказларидан бири бўлганини билдиради.

Сополлитепа қабрларида табиий ипак матодан тикилган кийим парчаларининг учраши ва тут дарахтининг мавжудлиги, унинг барги билан ипак куртини боқиш таърибаси бронза даврида жанубий Ўзбекистонда ипакчилик ҳўжалигининг ривож топганидан далолат. Жийда, бодом ва қўллаб узум данаклари, анжир уруғларининг учратилиши юксак даражада ривожланган қадимги боғдорчиликдан гувоҳлик беради. Сон-саноксиз бошоқли ўсимликлар доңлари (бугдой, арпа, нўхат, тарик ва бошқалар)нинг топилиши эса қадимги Ўзбекистон маданийлаштирилган бошоқли ўсимликлар ватани эканлигини кўрсатади.

Буларнинг барчаси, ҳеч бир муболағасиз, Ўзбекистон ҳудудидида бронза даврида суғорма деҳқончилик маданияти юксак даражада ривож топганидан нишондир. Демак, милoddан аввалги II минг йиллик бошларидан Ўзбекистонда пахта экилган, ипак курти боқилган, боғдорчилик ва суғорма деҳқончилик маданияти юксак даражада ривожланган.

Аҳмадали АСҚАРОВ,

Низомий номидаги ТДПУ профессори,

академик (Ўзбекистон),

Жоу СИНГ,

профессор (Хитой),

Муталиб ХАСАНОВ,

Ўзбекистон ФА қошидаги Миллий археология маркази катта илмий ходими (Ўзбекистон)